

درس تاریخ شهر (و شهرنشینی در جهان)

از عهد باستان تا انقلاب صنعتی

شهر و شهرنشینی در جهان باستان، ب: امپراتوری روم

دکتر لادن اعتضادی / دکتر امیر طیبی

دانشگاه جندی شاپور

نیمسال اول ۱۴۰۱-۱۴۰۰

هسته پیدایش امپراتورک روم در حوزه مدیترانه

از شهر «رُم» در مرکز شبه جزیره ایتالیا بوده است و سپس تا سراسر پیرامون مدیترانه و تا دل اروپا و حتی تا جزیره انگلستان حوزه تحت سیطره امپراتوری روم با مرکزیت شهر رُم پدید می آید.

گسترش جمهوری روم در قرن اول میلادی

(تا قبل از جولوس سزار در ۴۴ میلادی)

تقسیم‌بندی دوره‌هاک پیش از تاریخ در زندگے بشر خردمند

عصر آهن در دانش باستان‌شناسی سومین و آخرین دوره در تقسیم‌بندی سه‌گانه اعصار پیشاتاریخ (عصر حجر، ۲ عصر برنز، ۳ عصر آهن) و آغاز تاریخ است که در آن بشر به گستردگی از آهن در جایگاه ماده‌ای برای ساخت ابزار و جنگ‌افزار سود برد. به جزاین جامعه‌های کهن تغییرهایی در زمینه کشاورزی، باورها و شیوه‌های هنری نسبت به گذشته یافت. پایان عصر آهن - که زمانش بسته به هر منطقه متفاوت است و نخستین بار در غرب آسیا و با ظهور شاهنشاهی هخامنشی به پایان رسید - را آغاز تاریخ بشر می‌پندارند.

به گونه سنتی آغاز این زمان را سده دوازدهم پیش از میلاد در خاور نزدیک باستان، هندوستان باستان و یونان باستان می‌دانند. در دیگر بخش‌های اروپا این دوره دیرتر آغاز گشت. در اروپای مرکزی این دوره از سده ۸ پیش از میلاد و در اروپای شمالی در سده ۶ پیش از میلاد آغاز شد. گداختن آهن و آهنگری در ۱۲۰۰ پیش از میلاد در آفریقای باختری آغاز گشت. عصر آهن در کرانه‌های مدیترانه با فتوحات امپراتوری روم، در هندوستان با بودایی‌گری و جینیسم، در چین با کنفوسیوس‌گرایی و در شمال اروپا با سده‌های میانی آغازین (پایان قرن هشتم میلادی) به پایان رسید.

عصر برنز یا عصر مفرغ دوره‌ای در تاریخ پیشرفت بشری است که در روند آن انسان‌ها بیشتر به فلزکاری دست‌زدند و از شیوه‌هایی برای گداختن مس و قلع و فرایند آلیاژسازی و قالب‌ریزی برنز بهره بردند. عصر برنز بخشی از سامانه سه‌دوره‌ای در زمان پیش از تاریخ جامعه انسانی است. مابین عصر سنگ و عصر آهن است.

منشاء تمدن روم

- اقوام اتروسک (۹۰۰ تا ۴۰۰ پ.م.) در عصر برنز و آهن تا آغاز دوه‌تاریخی، با تمدنی پیش‌رفته در شرق تا شمال ایتالیا در مناطق اطراف ناحیه «توسکانی» و نیز جزیره کُرس حضور داشتند.

- در عصر کُلونی‌های یونان از حدود ۶۰۰ پ.م. یونانیان تقریباً در کل سواحل ایتالیا شهرهای بندری تجاری خودگردان ایجاد کرده بودند.

• منشاء اصلی تمدن روم، اقوام ابتدایی لاتینی نژاد بودند که در مرکز ایتالیا از حدود ۷۵۰ پ.م. در منطقه‌ای به نام «لاتیوم» می‌زیستند و علاوه بر فرهنگ قومی از تمدن و فرهنگ اتروسکی‌ها و یونانی تأثیرات زیادی گرفتند.

به این ترتیب تمدن روم باستان بر بستر دو تمدن یونانی و اتروسکی و سه فرهنگ لاتینی، یونانی و اتروسکی پایه‌ریزی شد.

شماره ۱ از تاریخ روم باستان

دوره‌های تاریخی تمدن روم:

۱- دوره پادشاهی (عصر کهن شهر روم قرن هفتم تا ششم پ.م.) دوران روم کهن

۲- دوره جمهوری (۵۹۰ تا ۲۷ پ.م.) دوران روم باستان

۳- دوره اولیه امپراتوری

(از حدود قرن اول تا حدود پایان قرن سوم میلادی) دوران روم باستان

۴- دوران امپراتوری و مسیحیت

(قرن‌های چهارم و پنجم میلادی) دوران صدرمسیحیت یا عصر «قیصر و مسیح» (اصطلاح ویل دورانت)

مختصرک از دوران ها که مهم تاریخ روم باستان

در بین سه دوره تاریخی تمدن روم باستان که شامل پادشاهی، جمهوری و امپراتوری بوده، طولانی ترین و درخشان ترین دوره آن:

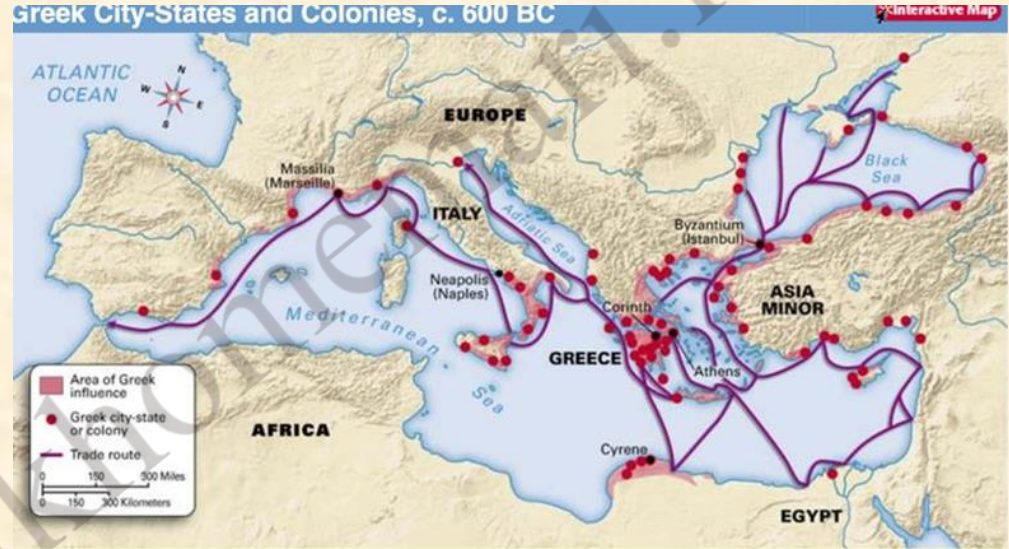
دوره امپراتوری است که از ۳۷ پیش از میلاد تا قرن پنجم میلادی به درازا کشیده است.

* در دوره امپراتوری قرن های سوم تا پنجم میلادی، مقارن دوران «روم مسیحی» است و هنر و معماری آن تحت عنوان «معماری صدر مسیحیت» بحث می شود.

مدیترانه یعنی «مرکز یا میانه جهان» (مرکز جهان یونانی - رومی)

حوزه وسیع کولونی‌های یونان در سواحل مدیترانه و نیز دریای سیاه

مسیرهای دریا نوردی یونانیان و تشکیل کولونی‌ها

پایین چپ:
امپراتوری روم قرن دوم میلادی

پایین راست:
دوران هلنیستیک یونان، همزمان روم کهن در شبه جزیره ایتالیا: قرن ۵ پ.م.

شمه‌اک از جغرافیاک روم باستان

گستره وسیع امپراتوری روم در جهان باستان از قرن دوم میلادی

با گسترش تمدن روم تا عمق اروپای مرکزی و حتی تا جزیره انگلستان، این بخش از جهان یعنی «اروپا» با تأخیر حدود ۵۰۰۰ سال، نسبت به مناطق کمربند خشک زمین و تمدن‌های رودخانه‌ای، وارد دوره تمدن می‌شود.

نخستین شهر در تمدن روم

شهر «رُم»

شهر رُم که مرکز استقرار اقوام لاتینی پس از مهاجرت به شبه جزیره ایتالیا قرار می‌گیرد آنقدر کهن است که تاریخ تأسیس آن روشن نیست و به افسانه و با اسطوره پیوند دارد:

رُمولوس و رموس به لاتین: Romulus – Remus بر پایه اسطوره‌های رومی دو برادر و بنیادگذار شهر رُم بودند:

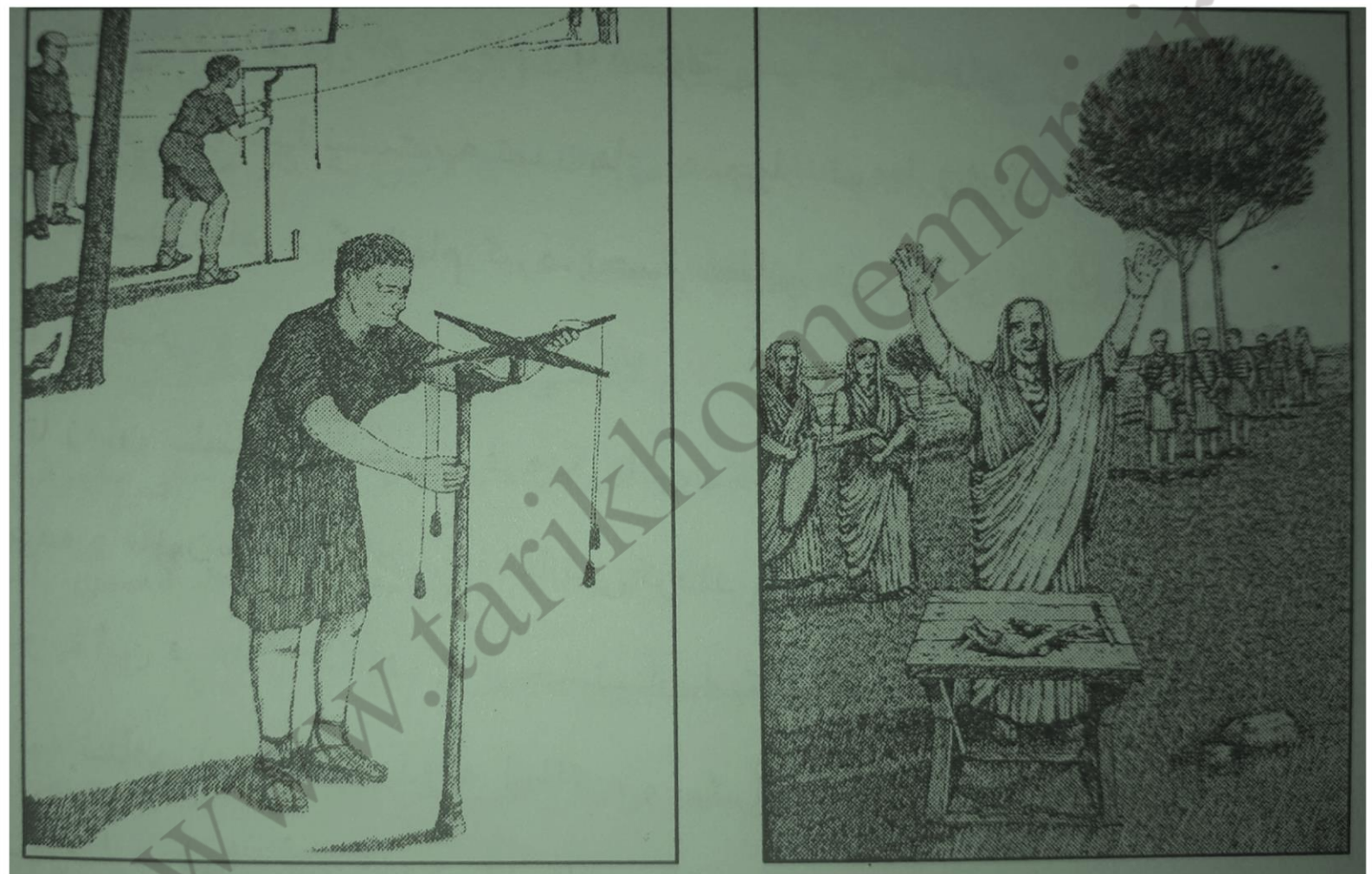
زمانی دراز بعد از پیدایش شهر روم [=رُم]، افسانه‌ای در باره تأسیس شهر به وجود آمد بر طبق این افسانه، فرمانروای یکی از شهرهای لاتینی دستور داد فرزندان دوقلوی خواهرش، یعنی رومولوس و رموس (روملو و رما) را به رودخانه تیر افکنند. زیرا می‌ترسید که این دو در بزرگی وی را از تخت به زیر آورند. کودکان در نقطه کم آبی از رودخانه فروافتادند و ماده گرگی آن‌ها را نجات داد. گرگ با شیر خود ایشان را سیر می‌کرد تا زنده بمانند. سپس چوپانی آن دو کودک را یافت و به خانه برد و بزرگشان نمود. برادران در بزرگی، به‌جان یکدیگر افتادند. رومولو، رما را کشت و سپس شهر روم را در همانجایی که چوپان ایشان را یافته بود، بنا کرد و آن را به یاد برادر مقتولش (رما یا همان رموس)، «رُم» نامید و خود فرمانروای این شهر شد.

طبقات اجتماعی روم: نوعی پدرسالاری تکامل یافته در ساختار برده داری.

۱. پاترین‌ها: اشراف، بازماندگان نظام پدرسالاری و وابستگان‌شان ۲. پلبین‌ها: مردم عادی و عمدتاً اهالی غیربومی ۳. برده‌ها

شهرسازی رومی (دردوره امپراتوری)

میراثی از تمدن اتروسک و یونان باستان (نظامیان رومی مهندسان راه‌ساز و نقشه‌برداران ماهری بودند)

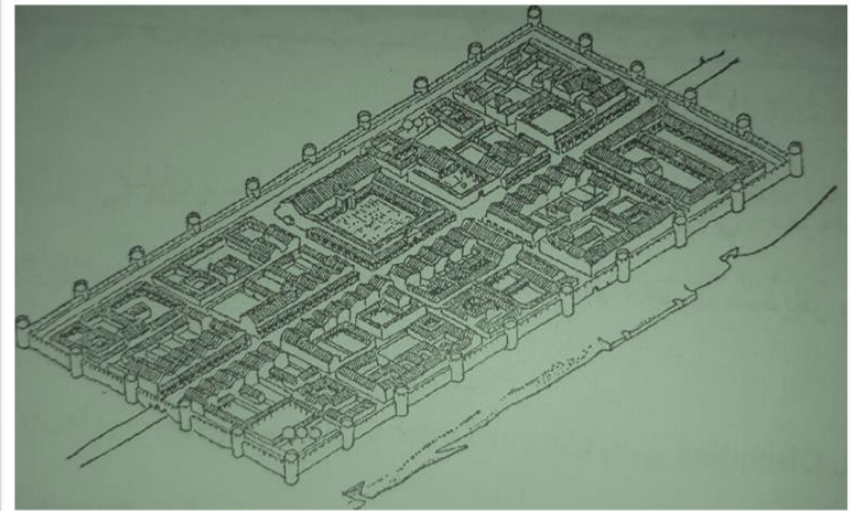
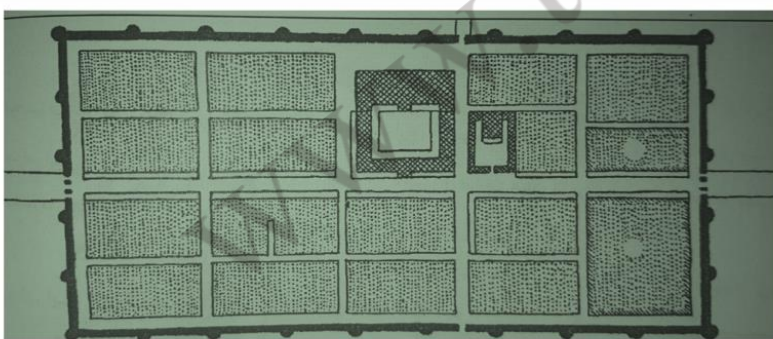
آداب ساخت شهر در دوره روم: مراسم جانمایی شهر براساس میراث اتروسکی و توسط کاهن انجام و مشخص کردن جهت جغرافیایی و پیاده کردن نقشه شطرنجی شهر توسط مهندسان نظامی عملی می‌شد.

شهرسازی روم

مشخص کردن محل حصار توسط
کاهن با استفاده از گاو آهن و دو
گاو سفید نر و ماده

نقشه و بازسازی تصویری شهر «بپارد» از
شهرهای رومی در ایالت‌های شمالی آلپ

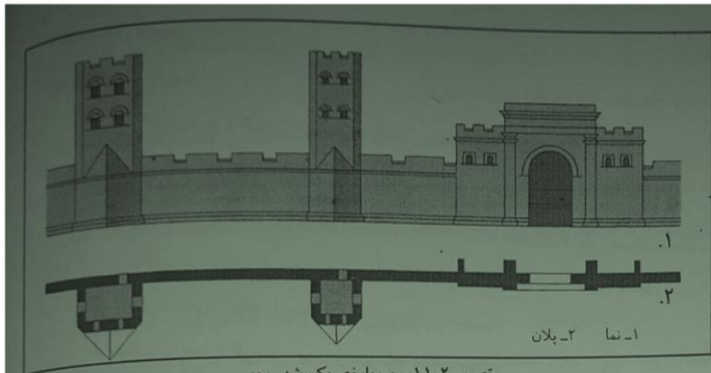
شهرسازی روم

عناصر شهری: برج و باروها کار
مهندسان راه‌ساز و پل‌ساز ارتش

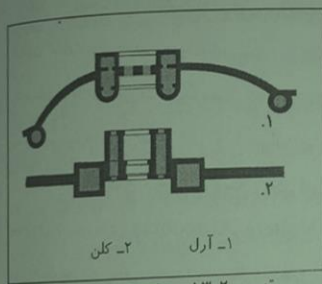
شهرسازی روم

رابطه توده و فضا

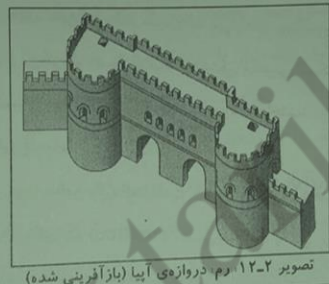
شهر رومی کاتاستاله با نظامی شبه شطرنجی

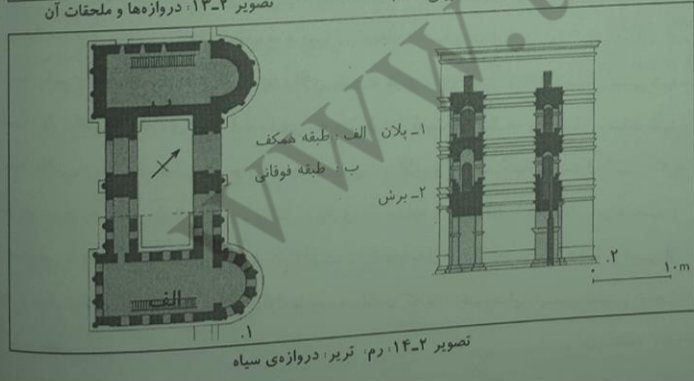
تصویر ۱-۲، رم، باروی یک شهر رومی

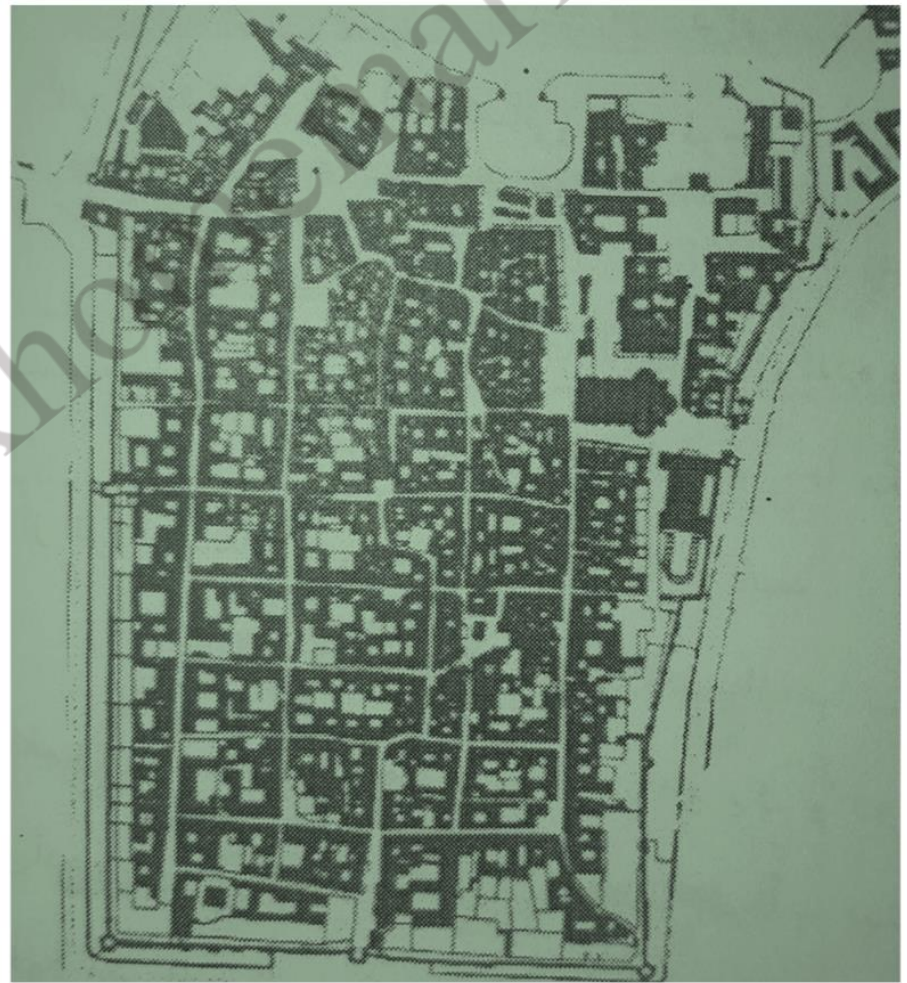
تصویر ۱-۲، دروازه‌ها و ملحقات آن

تصویر ۱-۲، دروازه‌ی آبی (بازآفرینی شده)

تصویر ۱-۲، ۱۴-۲، رم، تیریز، دروازه‌ی سیاه

مفهوم متفاوت شهر رومی با شهر یونانی
«پولیس» یونانی یک شهر خودمختار و مستقل یا دولت‌شهری بود که از نظام مدیریت استبدادی
به مدیریت شورایی تبدیل شد.

اما «اورب» رومی شهری است که با مفهوم سیویتاس یا شهروندان تابع قانون امپراتوری در
مقیاس یک کشور معنای می‌شود. شهروندانی که در کل امپراتوری به شهر رُم، سنای رُم و در
نهایت به قوانین شخص امپراتور وابسته هستند.

Civitas = Res Publica

(شهروندان رومی، تلفظ لاتین آن کیویتاس است.)
Cives = Civis «کیویس» مفرد آن است.

Urb شهر در زبان لاتینی و اصطلاح اوربانیزم از این واژه گرفته شده است.)

شهر «رُم» نماد شهر و شهروندک در روم باستان است

شهر رومی شامل عناصر غالب شهرهای تاریخی بعلاوه عرصه‌های عمومی شهر است.

فوروم رمانوم * : « مرکز تشریفاتی - حکومتی شهر رم، پایتخت امپراتوری روم باستان »

فوروم، مرکز نمایش مفهوم سیویتاس در فرهنگ رومی است.

شکوه شهر (civis = cives) و اهمیت شهروند تحت یک جامعه قانونی (civitas)، نماد قدرت امپراتوری روم باستان، و شخص امپراتور نماد قدرت حافظ کل امپراتوری و شهرها بوده است. بنابراین شهر رومی مفهومی ویژه و متفاوت با پولیس‌ها (دولت‌شهری) یونانی داشته است، همانطور که «فوروم» متفاوت با «آگورا» بود.

*Forum Romanum / Roman Forum

مهمترین فضا عمومی شهرک در روم باستان

«فوروم» محل تجمع بناها و عرصه‌های اجتماعی -
سیاسی و تشریفاتی یک جامعه شهری (Civitas)
در تمدنی وابسته به قدرت امپراتور است. که میراث
آگورای یونانی از نظر کارکرد بنا به شرایط خود
متحول کرده است.

تصویر پایین چپ:

میدان اصلی یک شهر رومی که «فوروم» نامیده
می‌شد با بناهای مهم شهری در اطرافش، این میدان
که در عصر کهن بازار شهر بوده (همچون آگورای
یونانی)، در دوره امپراتوری یک عرصه عمومی و
تشریفاتی شهری در خدمت بزرگداشت قدرت
امپراتوران شده بود.

تصویر بالا راست:

بخشی از «فوروم» شهر روم با بناهایی از دوران‌های
مختلف همراه با ساختمان‌های دو طبقه

پرسش: تفاوت ماهوی آگورا با فوروم چیست؟

یک فوروم که جایگاه معبد اصلی در صدر آن است

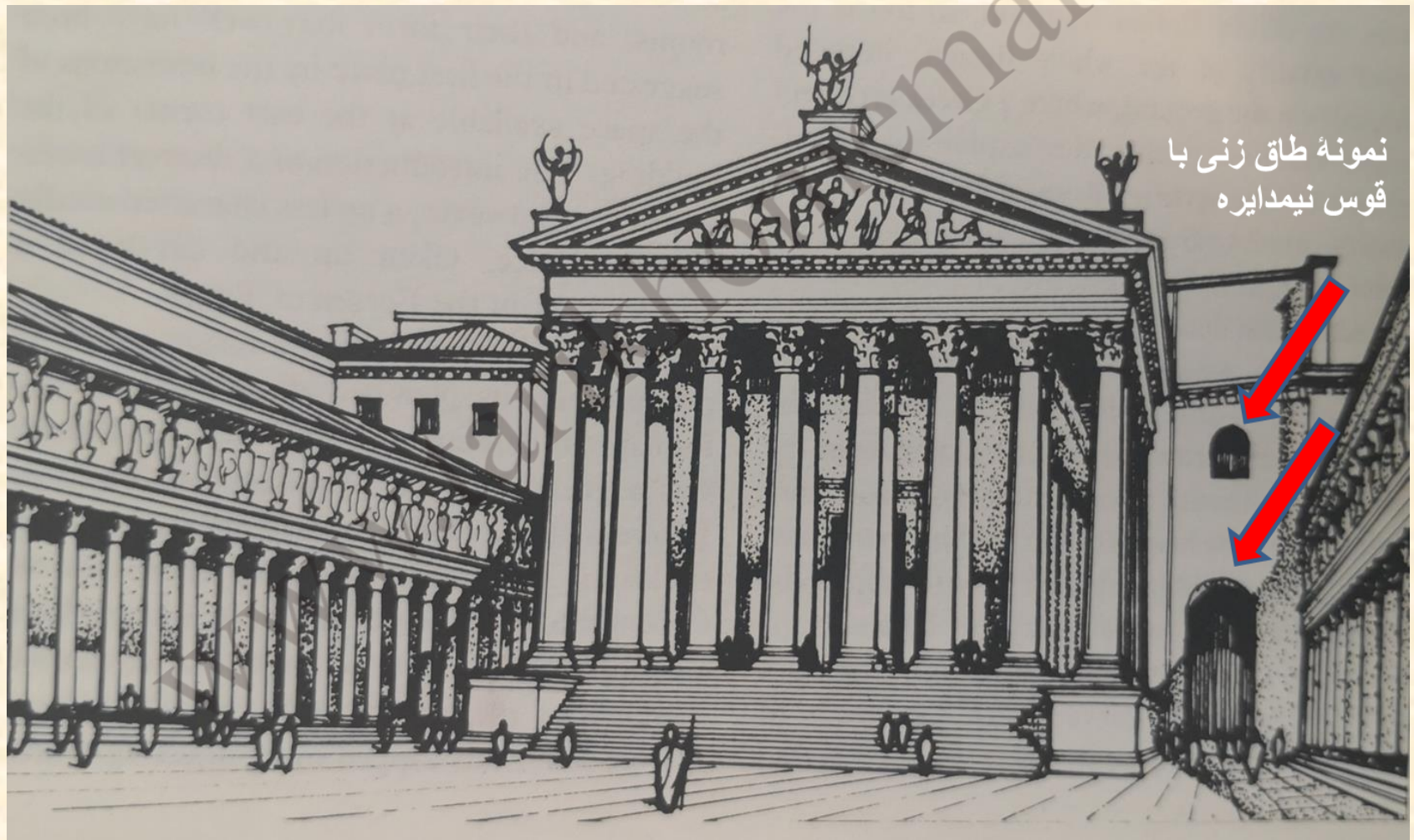
سایر معابد بعلاوه بناهای اجتماعی شهر از جمله ساختمان مجلس سنا (کوریا)، همه در اطراف فوروم قرار داشته‌اند. بناهای ستون‌دار به سبک یونانی رواج دارند، اما ساخت بناهای چند طبقه از ابداعات رومیان است.

معابد رومی در انتها یک حیاط رواقدار در کنار فوروم

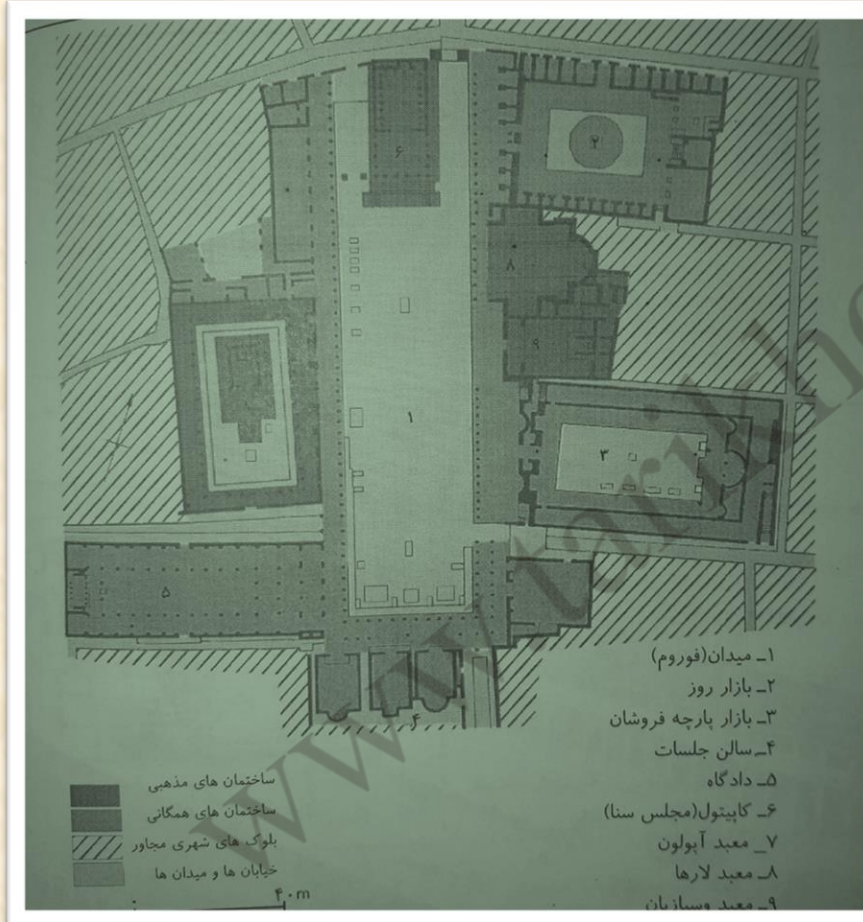
یا مستقلاً در انتهای محور اصلی فضای فوروم قرار داشتند.

حضور معابد در داخل شهر رومی متفاوت با حضور معابد در آکروپولیس‌های یونان کلاسیک و شبیه وضعیت دوران هلنیستیک یونان است. به این ترتیب معبد یک عرصه اجتماعی درون شهری مرکزی می‌شود.

شهرسازگ رومی - عناصر شهرک (میدان یا فورم و خیابان)

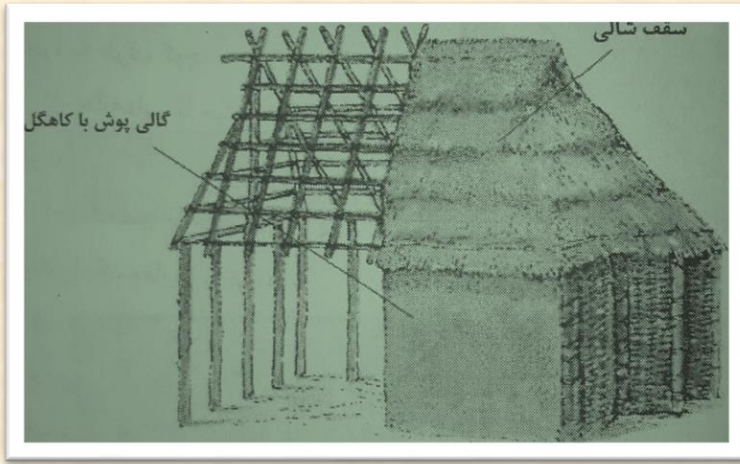
راست: نصب سنگهای بلندتری در عرض معابر برای تسهیل حرکت عرضی پیاده در مواقع بارانی و امکان عبور گاری‌ها در یک خیابان شهری

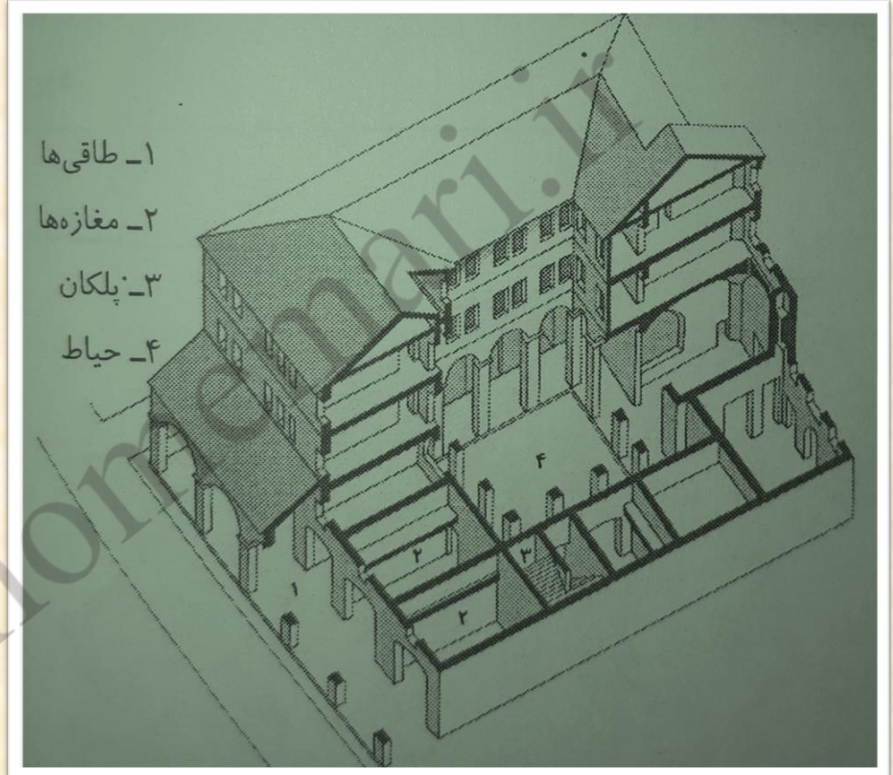
خیابان: در شهر باستانی و ساحلی «اُستیا»
نزدیک شهر رم

فوروم شهر پمپئی

شهرسازی رومی - عناصر شهرک (خانه های مسکونی) Domus & Insula

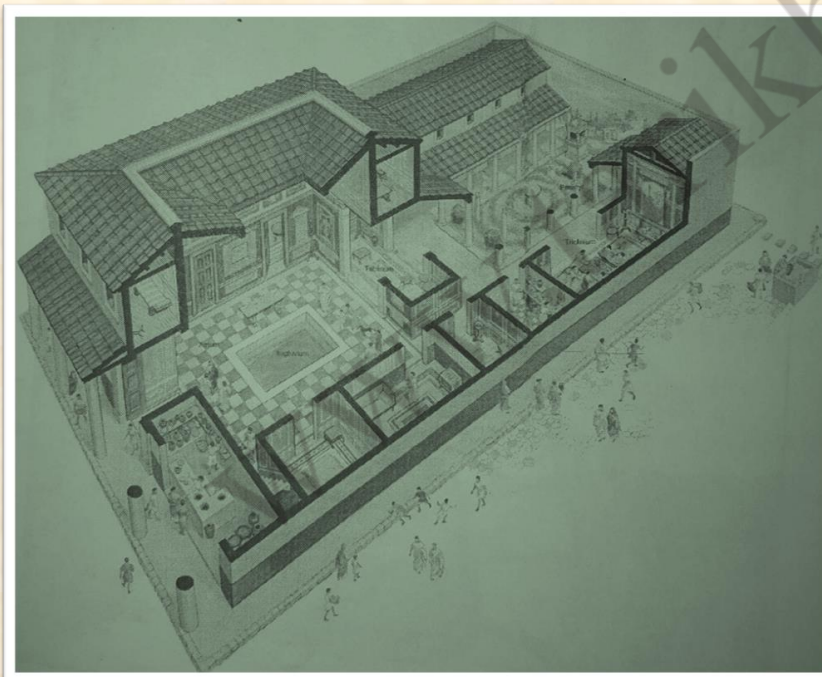

نمونه یک خانه رومی اولیه از چوب و پوشال

شهر استیا: خانه سرپیدو با پیاده رو سرپوشیده در کنار خیابان و دارای سه طبقه و یک حیاط ستوندار یا پرستیل است.

چپ: یک «دموس» یا خانه اشرافی رومی مربوط به طبقه «پاتریسین» (رجال شهر)

دقت کنید: «دموس» demos در یونانی به معنی مردم دولت‌شهرها و «دموس» در لاتین به معنی خانه شخصی اشرافی در روم باستان است.

فضاهای مختلف یک خانه رومی Domus از نوع «آترویومی» و دارای حیات اندرونی دور ستونی یا پرستیل

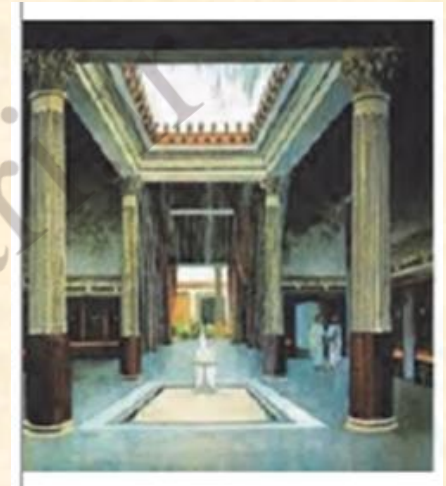
شهرسازی روم - عناصر شهرک (خانه های مسکونی)

راست: آتریوم در خانه اشرافی و ماکت آن در پایین صفحه.

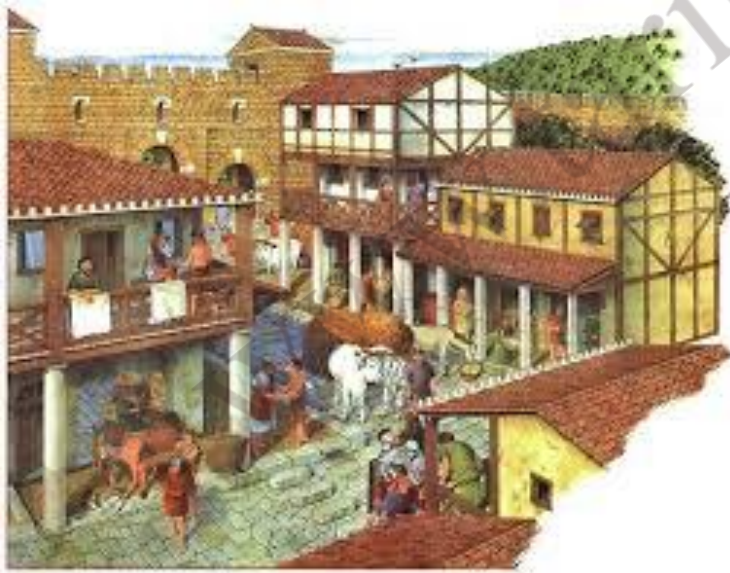
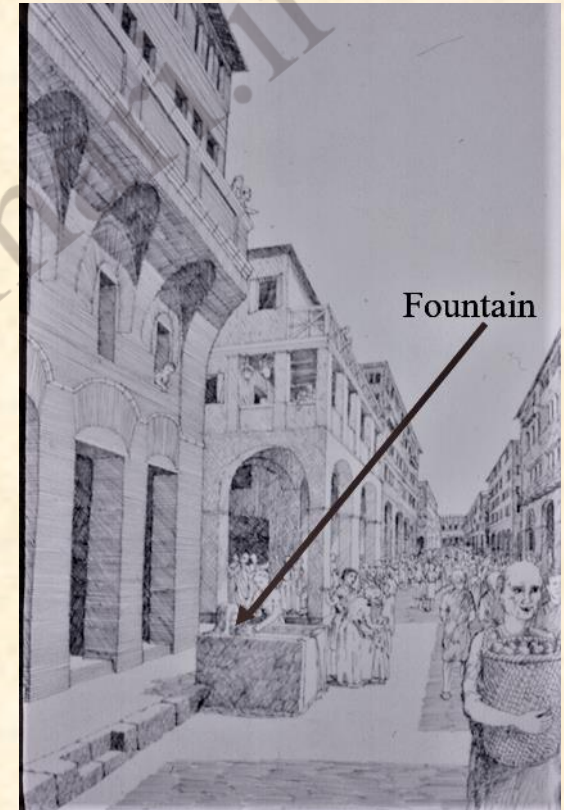
چپ: یک خانه آتریومی با پرستیل آن که دارای باغچه و آبنا است.

پایین صفحه چپ: پرستیل یک خانه در پمپئی.

آتریوم یا فضای نورگیر با حوض زیر نورگیر در بیرونی خانه رومی اشرافی که حیاط پرستیل در اندرونی آن است.

شهرسازی روم - عناصر شهرک (خانه های مسکونی توده مردم) خانه های آپارتمانی متعلق به «پلین»ها: Insula

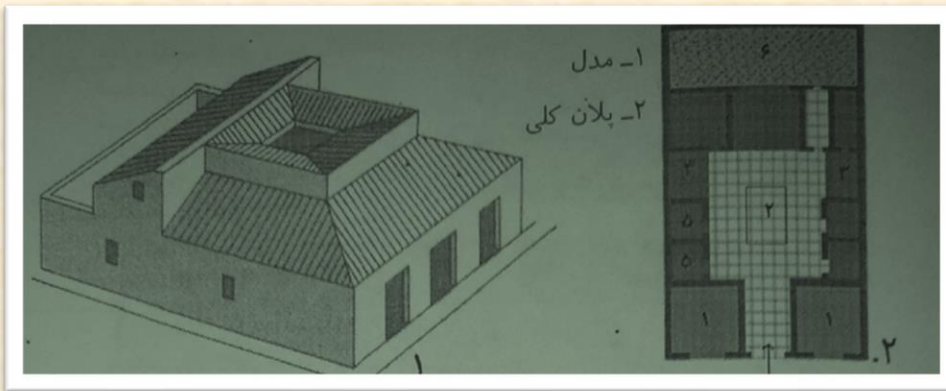

بالا: اینسولا ها و
معابر شهری در
«استیا»

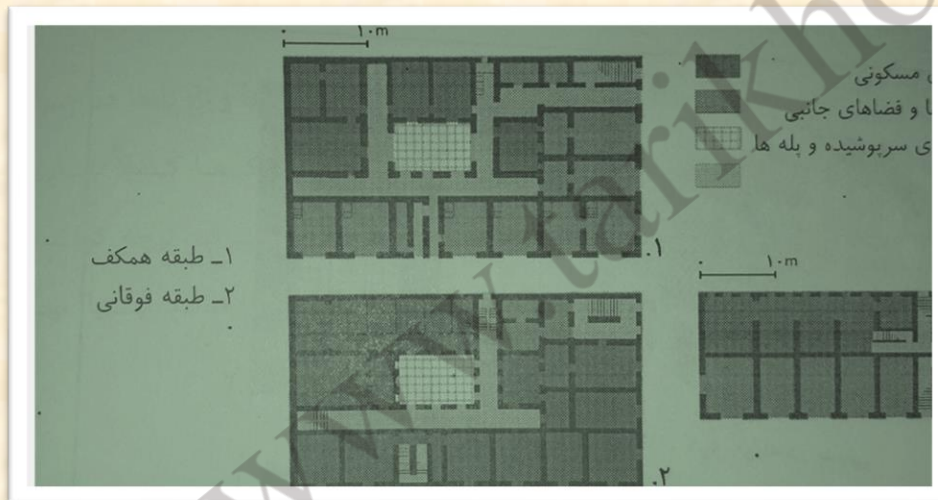
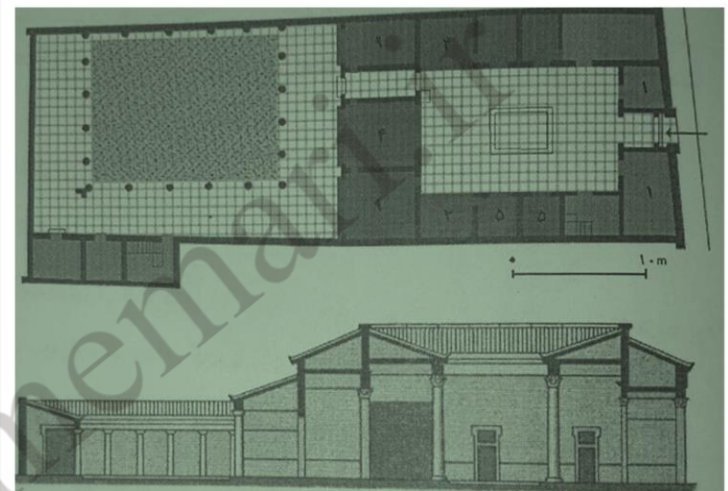
پایین: نمونه زندگی
توده مردم در اینسولا
(آپارتمان)

معبر شهر و اینسولاها در «استیا»،
با چشمه برداشت آب شهروندان
عادی در محل تقاطع معابر

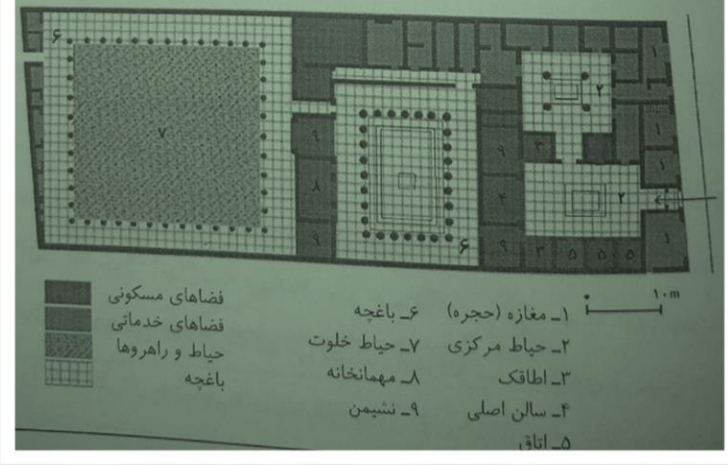
شهرسازگ رومی - عناصر شهرک (خانه های مسکونی)

خانه آتریومی اولیه در پمپئی فاقد پرستیل اما با یک حیاط خلوت باریک در پشت

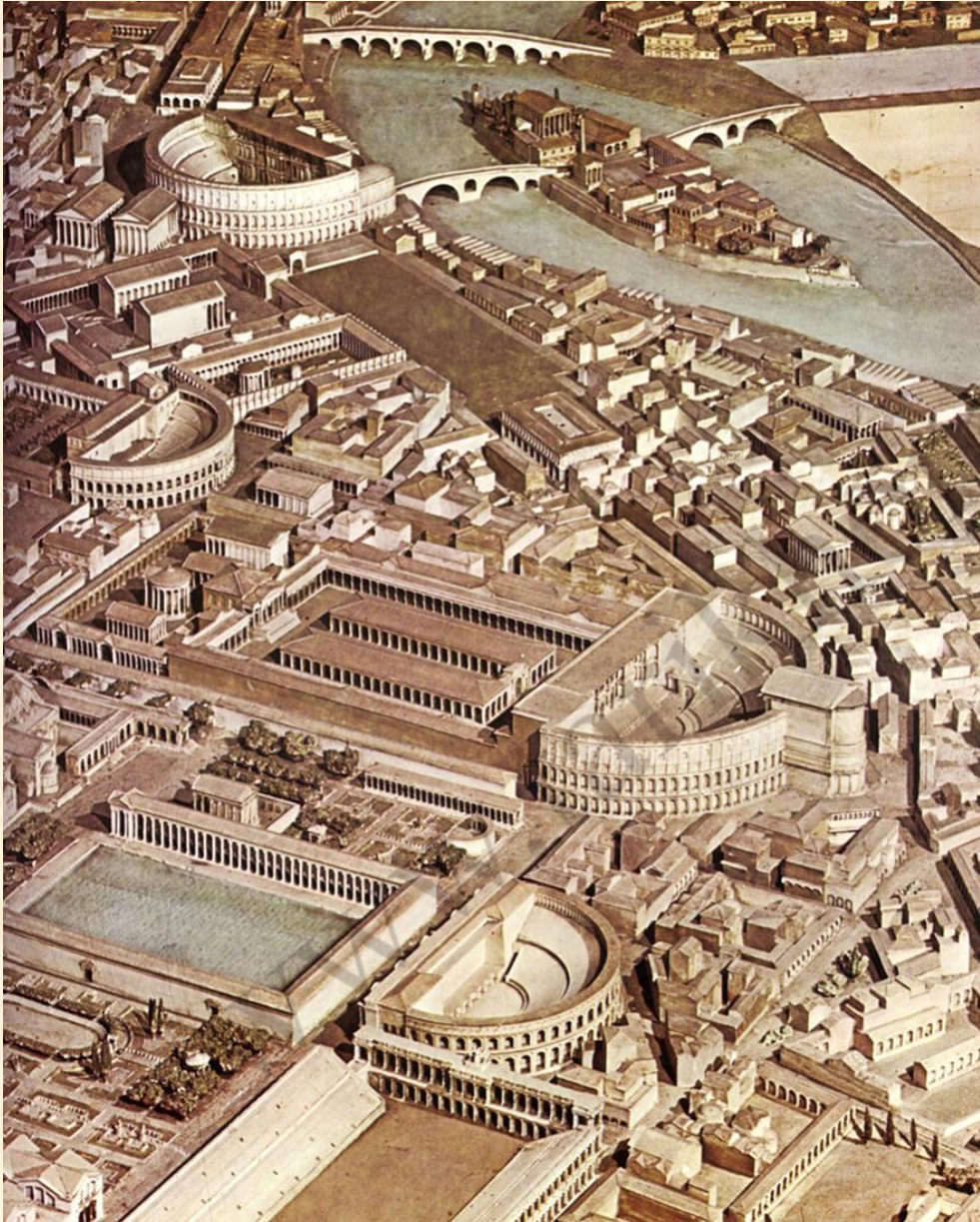

نمونه پلان خانه های آپارتمانی در شهر استیا

خانه بزرگ در پمپئی با دو آتریوم و دو حیاط دورستونی یا پرستیل (حیاط خلوت مخصوص اندرونی)

انواع بناها و عرصه‌هاک عمومی شهرک (در دوران امپراتوری)

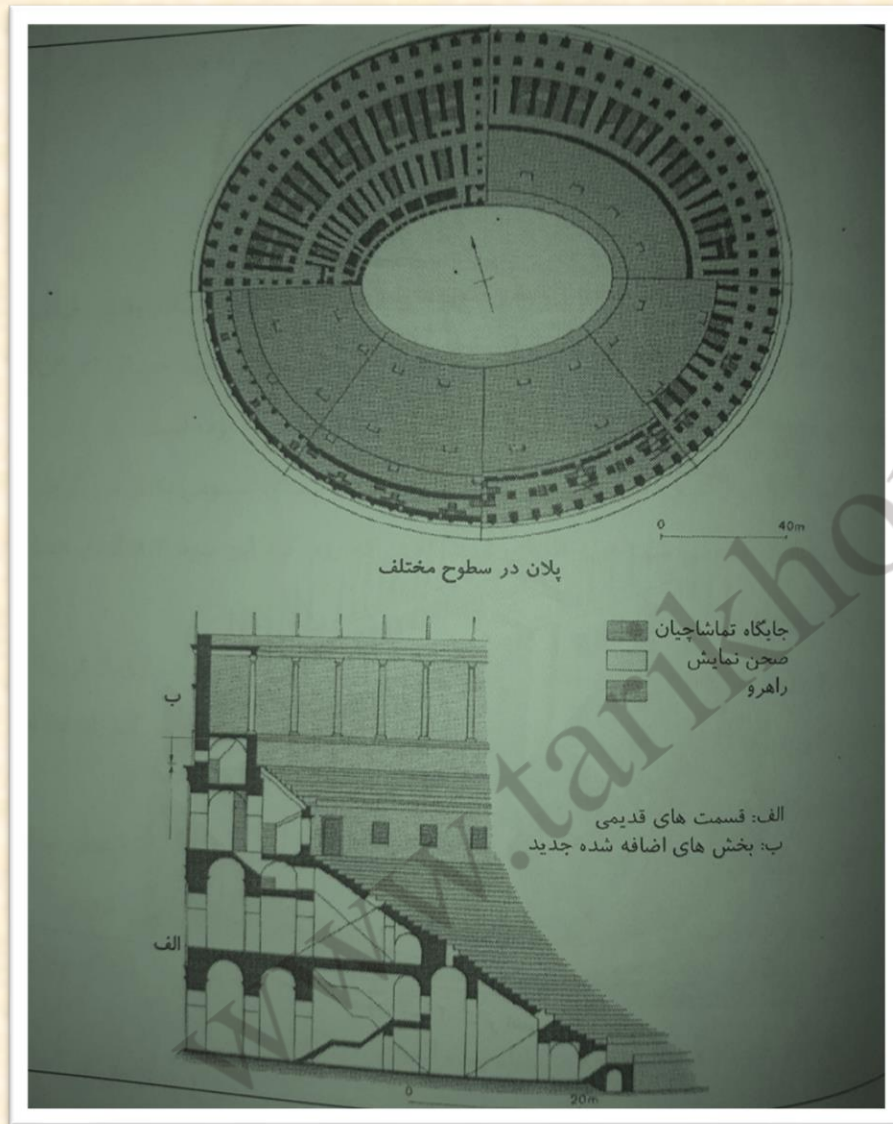

آثاری که در شهر رُم بیش از هر شهری فراوان و چشمگیر بودند.

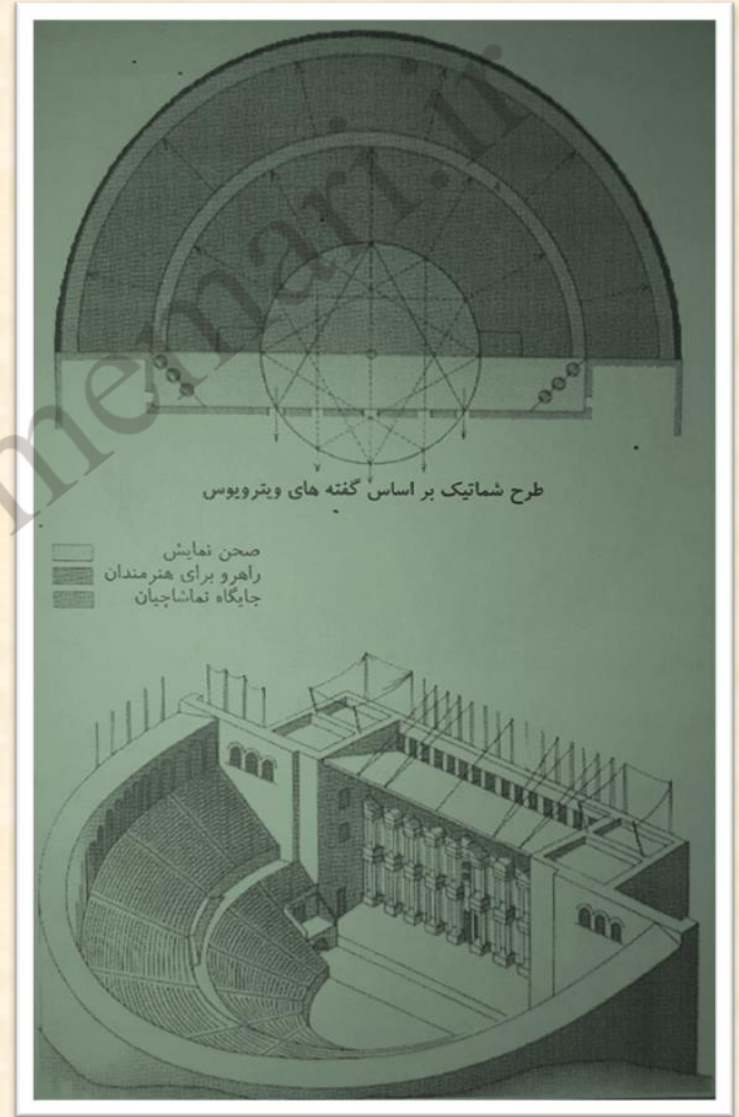
از جمله تماشاخانه یا سیرک‌ها، ساختمان سنا یا «کوریا»، فوروم یا میدان اصلی شهر، بازار سرپوشیده، میدان‌های سوارکاری و ارابه‌رانی (هیپودروم)، حمام‌ها، بازلیکاها و...

تصویر: بازسازی بخشی از شهر رُم، مربوط به ۳۰۰ ب.م. تعدد تئاترها چشمگیر هستند. شهر در کنار رود تیبر است با جزیره‌ای در رودخانه و پل‌های ارتباطی که حاصل فنون مهندسی نظامیان رومی اند.

شهرسازی روم - عناصر شهرک (ساختمانهای عمومی - تئاترها)

آمفی تئاتر بزرگ (یا سیرک "Circus") کولسئوم، در شهر رم

تئاتر اسپندوس

به تئاترهایی که از دو نیمدایره تشکیل می‌شدند،
آمفی تئاتر یا سیرک می‌گفتند.

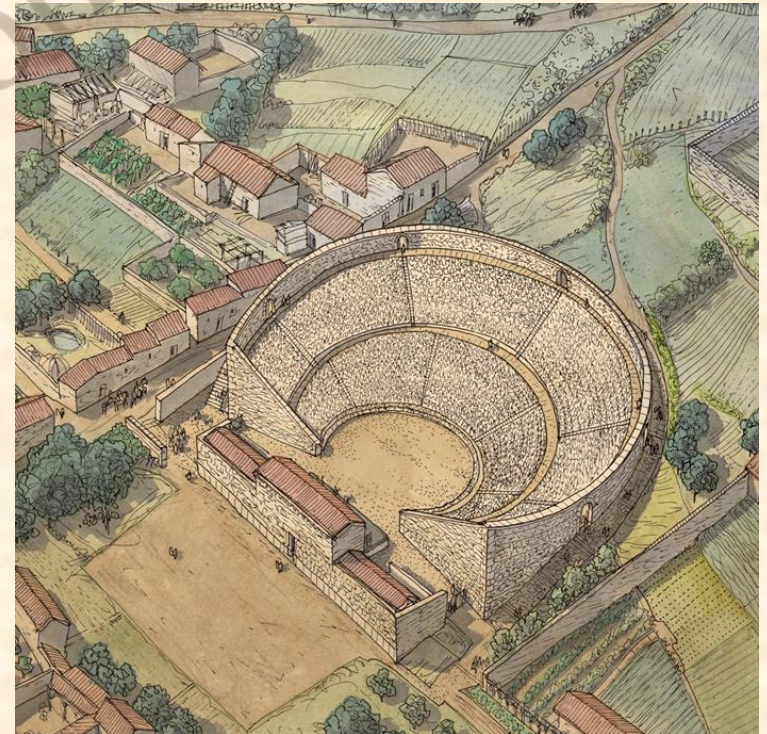

شهرسازگ رومی - عناصر شهرک

(تماشاخانه‌های رومی)

تئاترها، آمفی تئاترها یا «آرنا»ها و «هیپودرُم»ها

تماشاخانه‌های رومی بر زمین مسطح و به کمک یک سازه
شامل پایه‌ها و سطح شیب‌دار پلکانی ساخته می‌شدند.

Verona Amphitheatre or “Arena di Verona”

«آرنا» شهر «ورونا»

امروزه آرناي شهر ورونا خيلي مشهور است، چون صحنهٔ برگزاري کنسرت‌ها و اپراها است.

«کلیزه» یا «کولسئوم»، سیرک بزرگ شهر رُم

برای ۵۰ تا ۸۰ هزار نفر تماشاگر، با کار اسیران و غنایم جنگی پس از فتح اورشلیم ساخته شد.

نمایش‌ها در کلوسئوم (کلیزه)

پیروزی یک گلادیاتور

در پس زمینه تصویر راست یکی از تپه‌های شهر
رم (شهری که از هفت تپه تشکیل شده بود) با بناهای
رویش از جمله معبدی و مجسمه‌ای دیده می‌شود.

انداختن شیر به جان مسیحیان

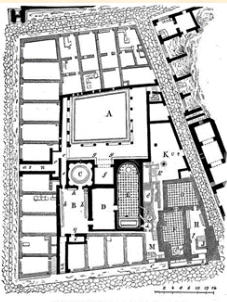

یک هیپودرُم روم: بیرون از شهر اما در جوار سایر عرصه‌های عمومی شهری

هیپودرُم‌ها با الگوی استادیوم‌های یونانی محل مسابقات اسبدوانی و ارابه‌رانی بوده‌اند.

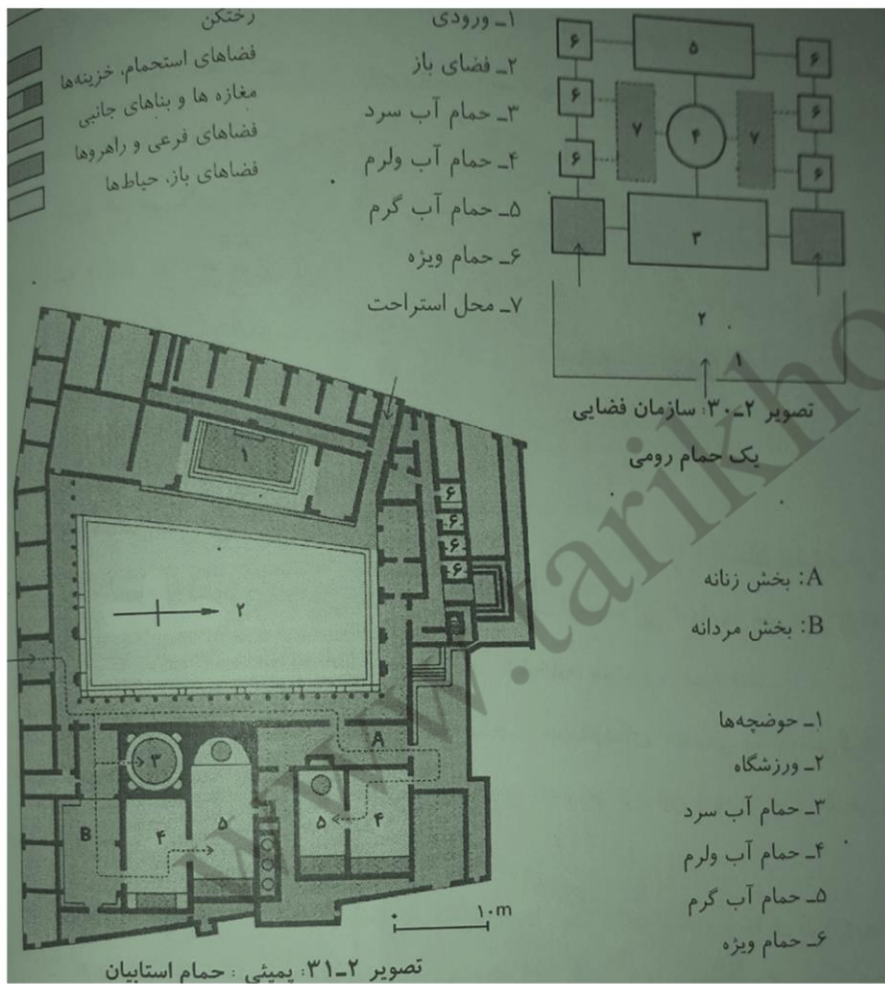
شهرسازگ رومی - عناصر شهرگ (ساختمانهای عمومی - حمام)

Therma = حمام آبگرم طبیعی یا گرمابهای روم باستان. بعدها این واژه برای حمامهای معمولی استفاده شد.

انگلستان و نمونه حمام آبگرم رومی در شهر Bath

حمام استایان در شهر پمپی

حمام یا «ترمه» (واژه «ترم» یا گرمخانه ریشه در گرماب‌های معدنی دارد) در روم (Therme)

حمام
دیوکلیتین،
(قرن سوم
میلادی)
پس از
بازسازی

نقشه حمام

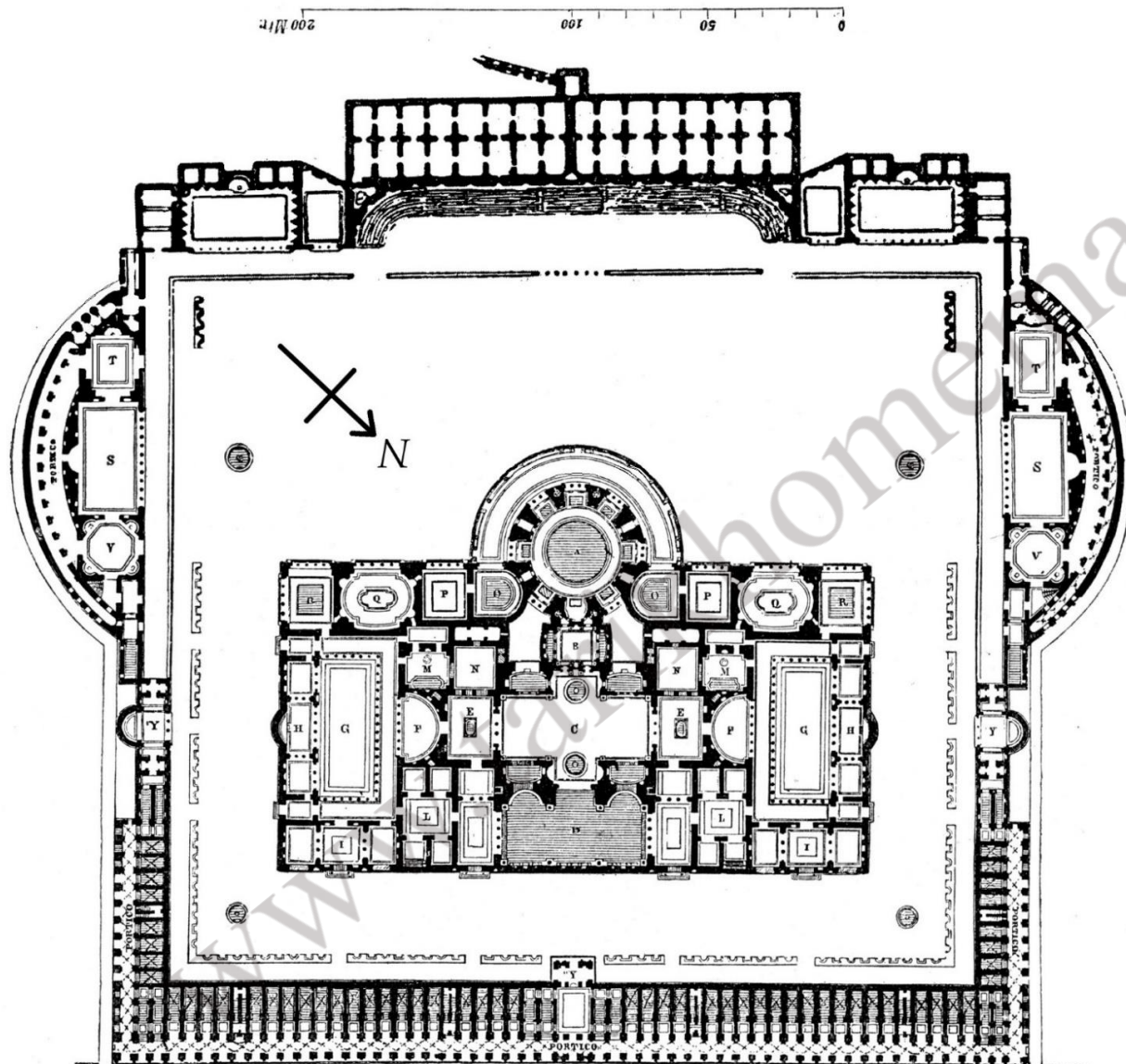
کاراگالآ

با چند هكتار

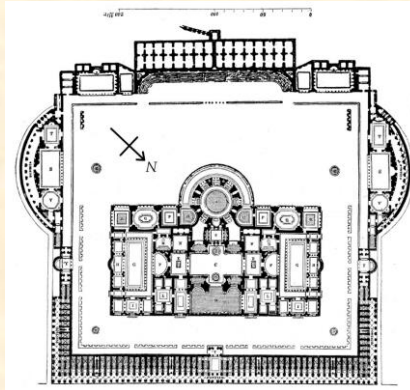
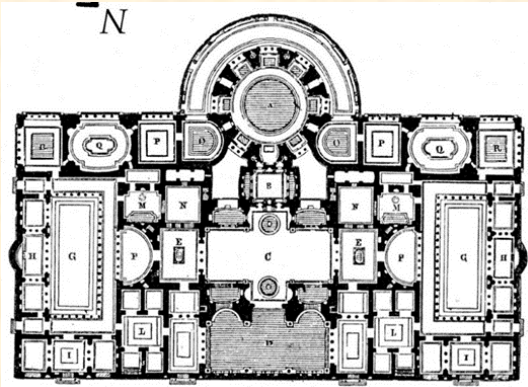
وسعت

فضای باز محوطه
آن باغسازی داشته
است.

این حمام شامل
فضاهای تفریحی،
استراحتی، ورزشی،
کتابخانه و انواع
فضاهای فرهنگی
بوده است.

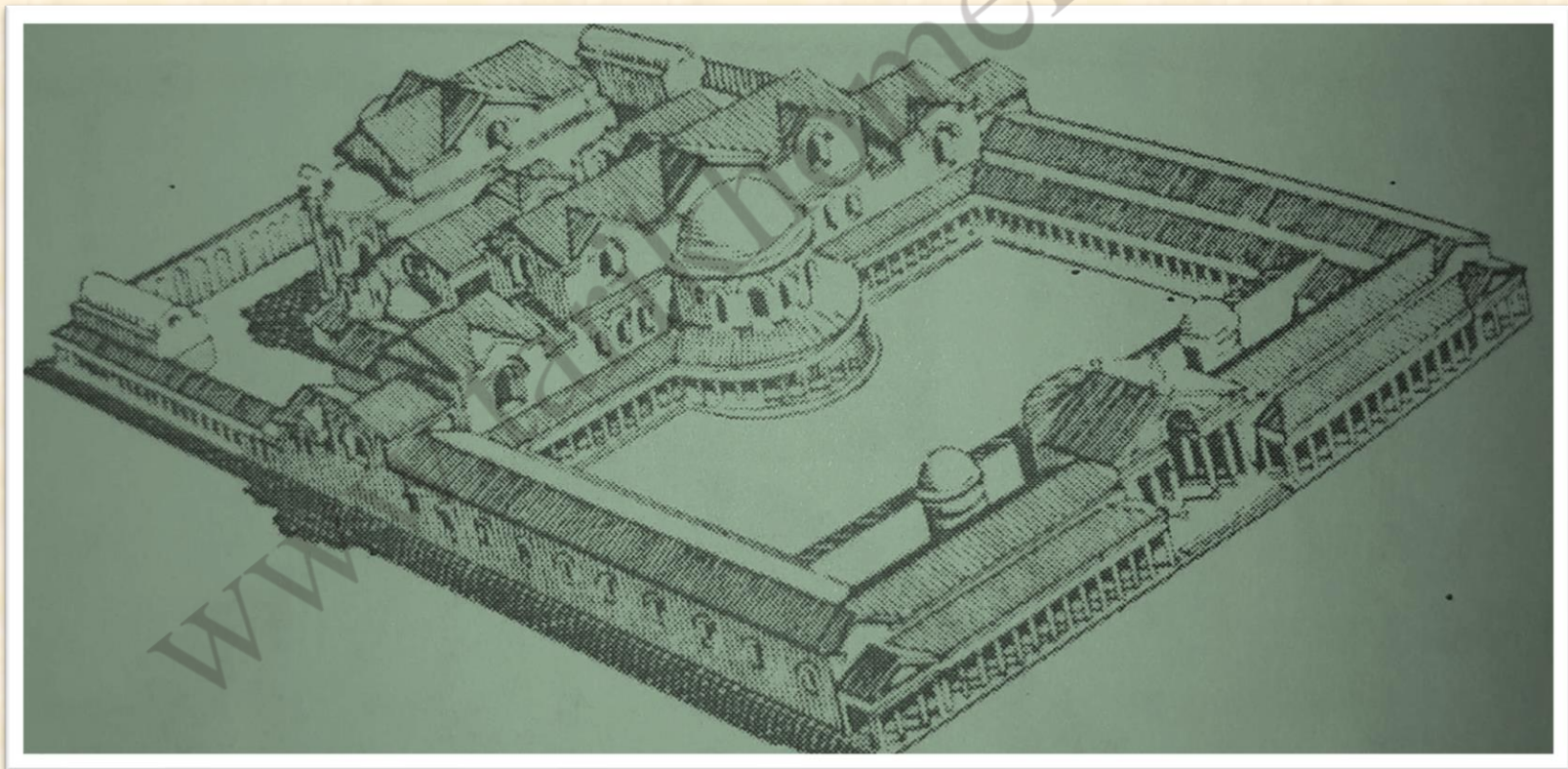
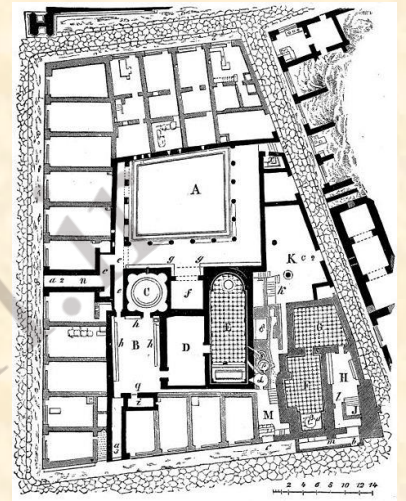

شهرسازک رومی - عناصر شهرک (حمام‌ها)

بالا: نقشه‌های حمام
کاراکالاً در رم و
پایین: حمام شهر ترییر

راست: نقشه حمام
باستانی شهر پمپئی

حمام امپراتور در شهر ترییر

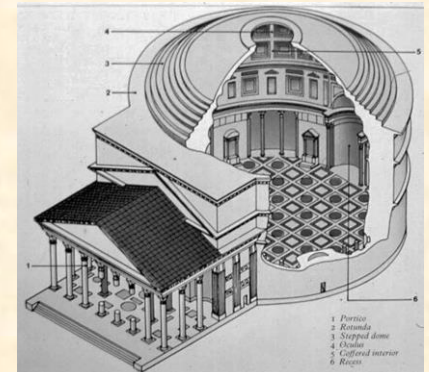
شهرسازک رومے - عناصر شهرک (ساختمانهای عمومی - معابد)

معبد پانتئون، رم

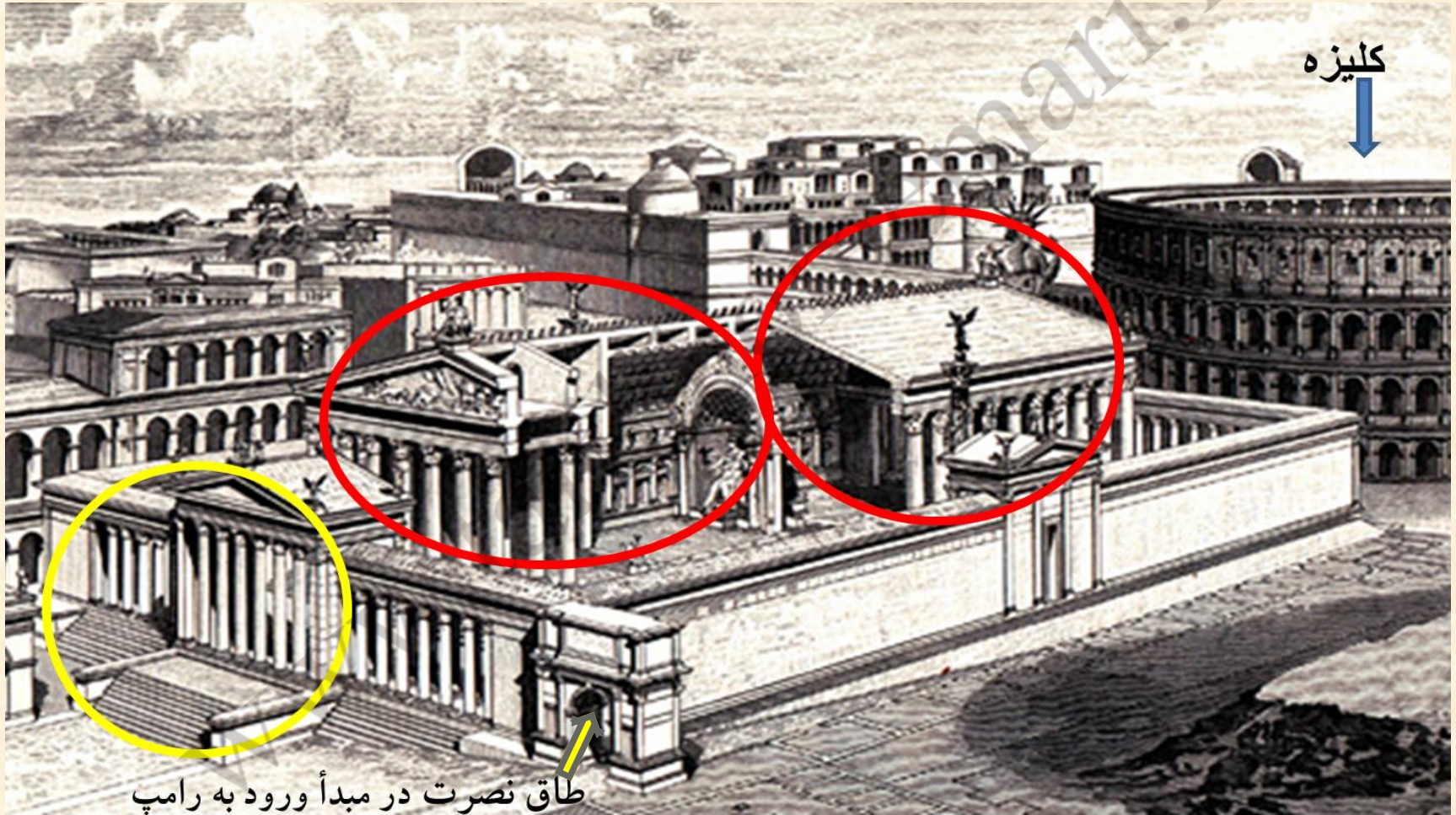

راست: فورتونا ویریلیس، چپ پانتئون

شهرسازگ رومی - عناصر شهرگ (عرصه‌های اجتماعی متنوع)

تجمع بناهایی به عنوان عرصه‌های اجتماعی پس از شهرهای یونانی به وفور در شهرهای رومی در مرکز شهر ساخت بناهای چند طبقه در روم باستان رایج بوده و در پس زمینه تصویر دیده می‌شوند.

طاق نصرت در مبدأ ورود به رامپ

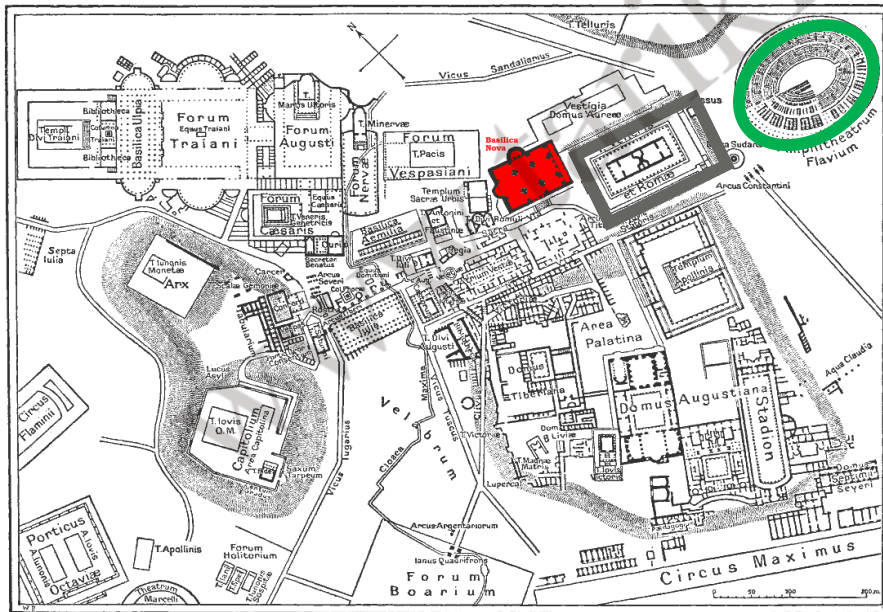
بنای عظیم معبد دو بخشی ونوس و سردر نمایشی آن در نزدیکی کولوسئوم و در پشت معبد بنای بازیلیکای کنستانتین، نمایشی از تجمع بناهای اجتماعی شهر در بخش مرکزی روم باستان است.

شهرسازی روم - عناصر شهرک (بناهای اداری - اجتماعی)

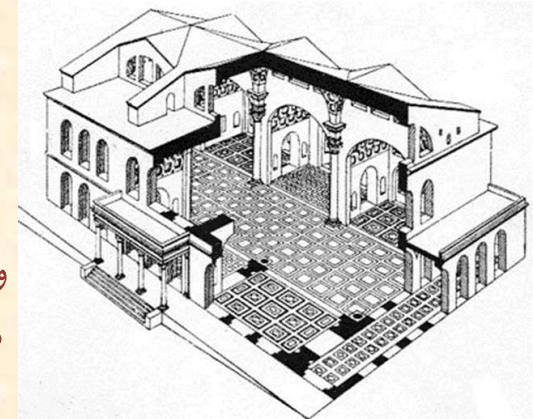

خرابه های بازلیکای کنستانتین

بازلیکا یکی از انواع بناهای شهری رومیان است به عنوان یک عرصه اجتماعی چند منظوره بوده است ولی مهمترین کارکرد آن دادرسی های حقوقی بر طبق فرامین امپراتور بوده یعنی نوعی عدالتخانه، به همین جهت در دوران مسیحیت از آن برای نخستین نیایشگاه های رسمی استفاده شده و سپس کلیساها را با الگویی مقتبس از معماری بازلیکا ساختند و در مسیحیت بازلیکا مترادف با کلیسا شد.

لکه سرخ بازلیکای
کنستانتین در مرکز
شهر رم، نزدیک به
معبد ونوس
(رنگ خاکستری)
و کلیزه (رنگ سبز)
در سمت راست آن
هستند.

شهرسازگ روم - عناصر شهرک (بناهای اداری - اجتماعی)

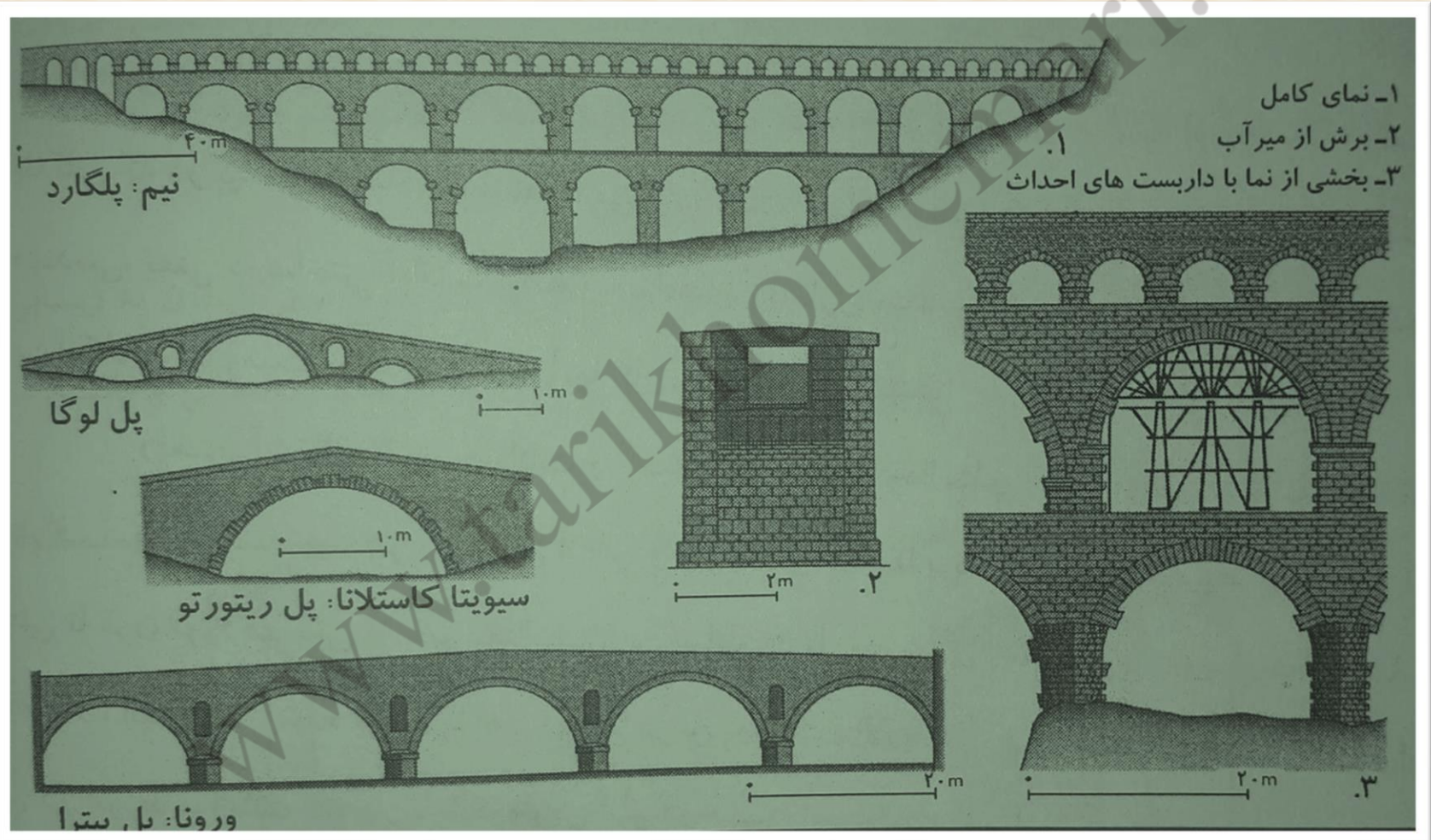
«بازیلیکا» یک بنای اجتماعی مهم در شهرهای امپراتوری روم

بازسازی تصویری یک بازیلیکا

تأسیسات زیربنایی شهر روم باستان (خیابانکشی اصولی ، شبکه آب و فاضلاب)

مهندسان نظامی رومی تجربیات فنی در جاده‌سازی و پلسازی را برای تأسیسات شهری به کار می‌بردند

نمونه ای از پل های رومی

شهرسازی رومی - عناصر شهرک (لوله کشی آب شهری و اکواداکت شهر)

شهر باستانی پمپئی و اکواداکت یا آب باره آن که از ارتفاع به شهر آب می رسانده، دارای شبکه فاضلاب هم بوده است.

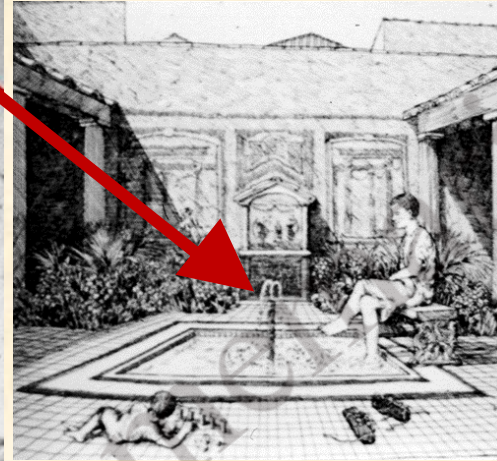

شهرسازی روم - عناصر شهرک (تاسیسات زیربنایی - آبرسانی و فاضلاب)

فواره آب نمای حیاط و
منظر سبز و حوض به مدد نظام
آبرسانی به شهر در حیاطها یا
«پرستیل» های رومی

شیر آب شهری در محل تقاطع
خیابان و کوچه، برای برداشت آب
مردم ساکن
«اینسولا»ها

خیابان سازی اصولی با
زیرسازی و سنگفرش
و معبر عابر پیاده و پیاده رو
و کانویوی دفع آب
از تجربیات
جاده سازی مهندسان رومی
حاصل شده بود.

نمونه ای از جزییات اجرایی معابر رومی و مجاری شبکه فاضلاب.

شهرسازک رومے - عناصر شھرک (بناھای یادمانی)

طاق نصرت کنستانتین ، رم

شهرسازی روم - عناصر شهرک (بناهای یادمانی)

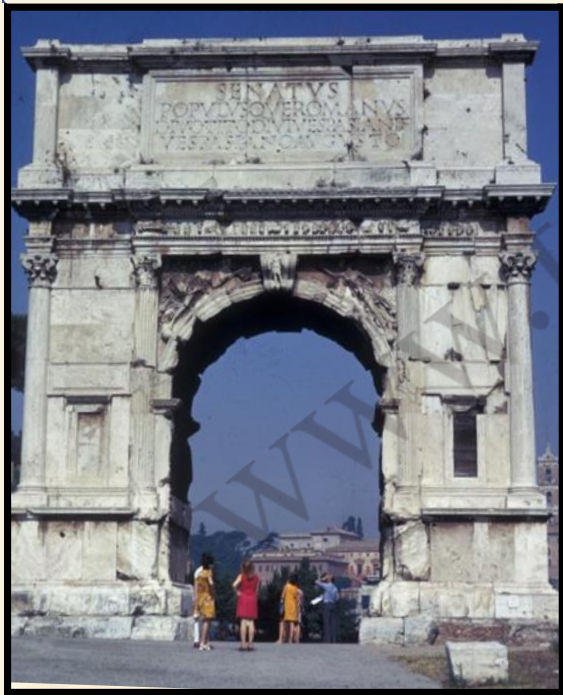

طاق نصرت کنستانتین، سال ۳۲۶ میلادی

طاق نصرت کنستانتین

میل یادبود ترايانوس

طاق نصرت‌ها برخی یک دهانه و برخی سه دهانه دارند.

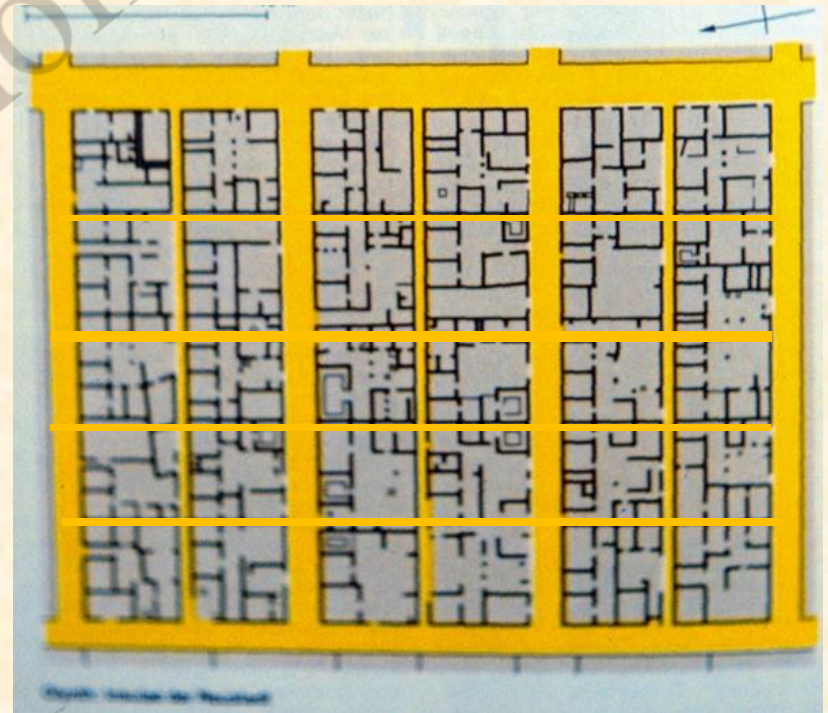
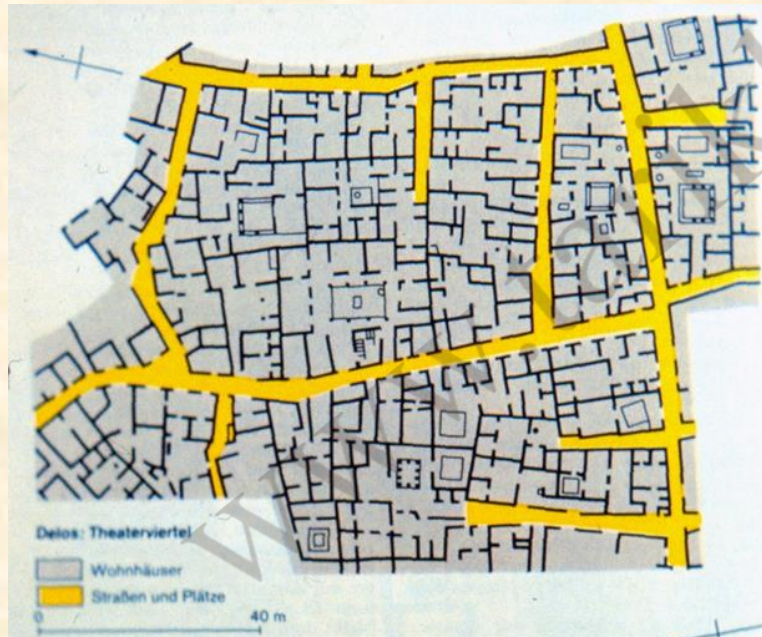
تحول طرح شهرها یونانی

از نظام اولیه «خود رو» (چپ)

تا نظام ثانویه «طراحی شده» (راست)

نظام طراحی شده شطرنجی یونانی (هیپودامیک) الگویی برای گسترده‌های رومی شد.

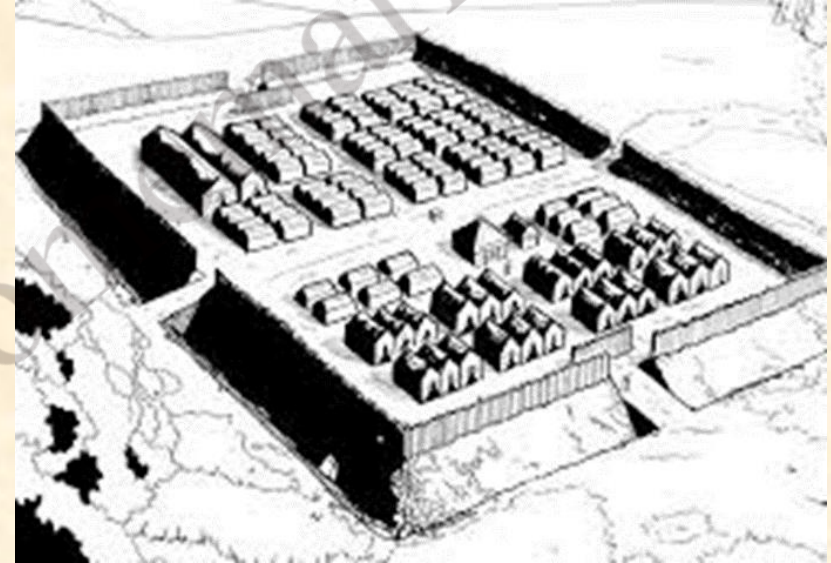
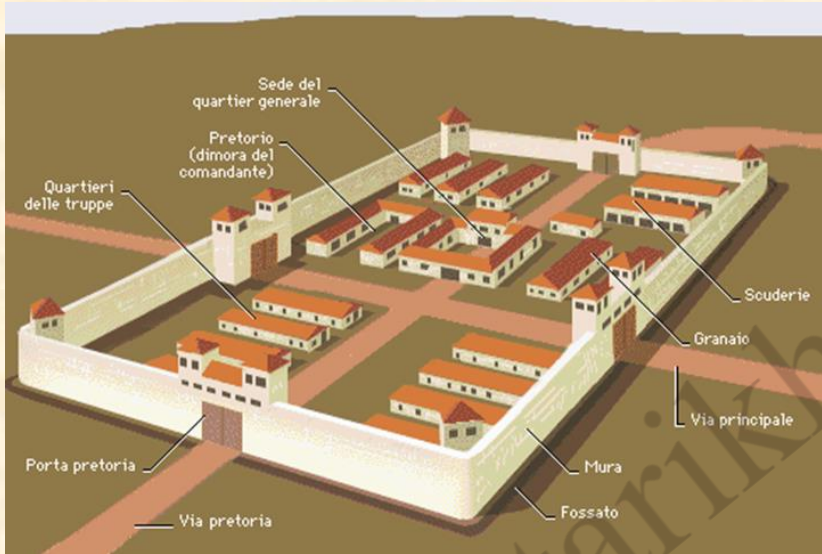
در دوره کولونی‌های یونان، طرح‌های شطرنجی با تعیین عرض معابر اصلی و فرعی توسط هیپوداموس اهل شهر میلوس (ملطیه) پیشنهاد شد اما حصار شهر یونانی غالباً به تبع توپوگرافی کوهستانی نامنظم بود، این طرح شطرنجی را هیپودامیک نامیدند و بعدها گسترده‌های (کاستروم) رومی با حصار مستطیل و طرح هیپودامیک ساخته شدند.

نمونه دو شهر یونانی با دو نوع بافت منظم و غیر منظم

شهرهاگ از پیش طراحی شده رومے Castrum Romanum

رومیان پس از فتح سرزمین‌های بیگانه، شهرهایی پادگانی با طرح قبلی و با الهام از کولونی‌های یونان می‌ساختند، آن‌ها را «گستروم» نامیده و دارای طرح از پیش پرداخته، به صورت شطرنجی (هیپودامیک) بودند.

«گستروم»ها شهرهایی بودند که رومیان برای اقامت نظامیان فاتح و فرماندار رومی، در سرزمین‌های بیگانه می‌ساختند، آداب پی‌افکنی این شهرهای از پیش طراحی شده، طبق آداب اتروسک‌ها و طرح شطرنجی شهر برگرفته از الگوی «هیپودامیک» یونانی بود. گستروم‌ها مستطیل شکل و منطبق بر جهات چهارگانه و دارای چهار دروازه و دو خیابان عمود برهم بودند که خیابان شمالی - جنوبی «کاردو» و خیابان شرقی - غربی «دکومانوس» نام داشت.

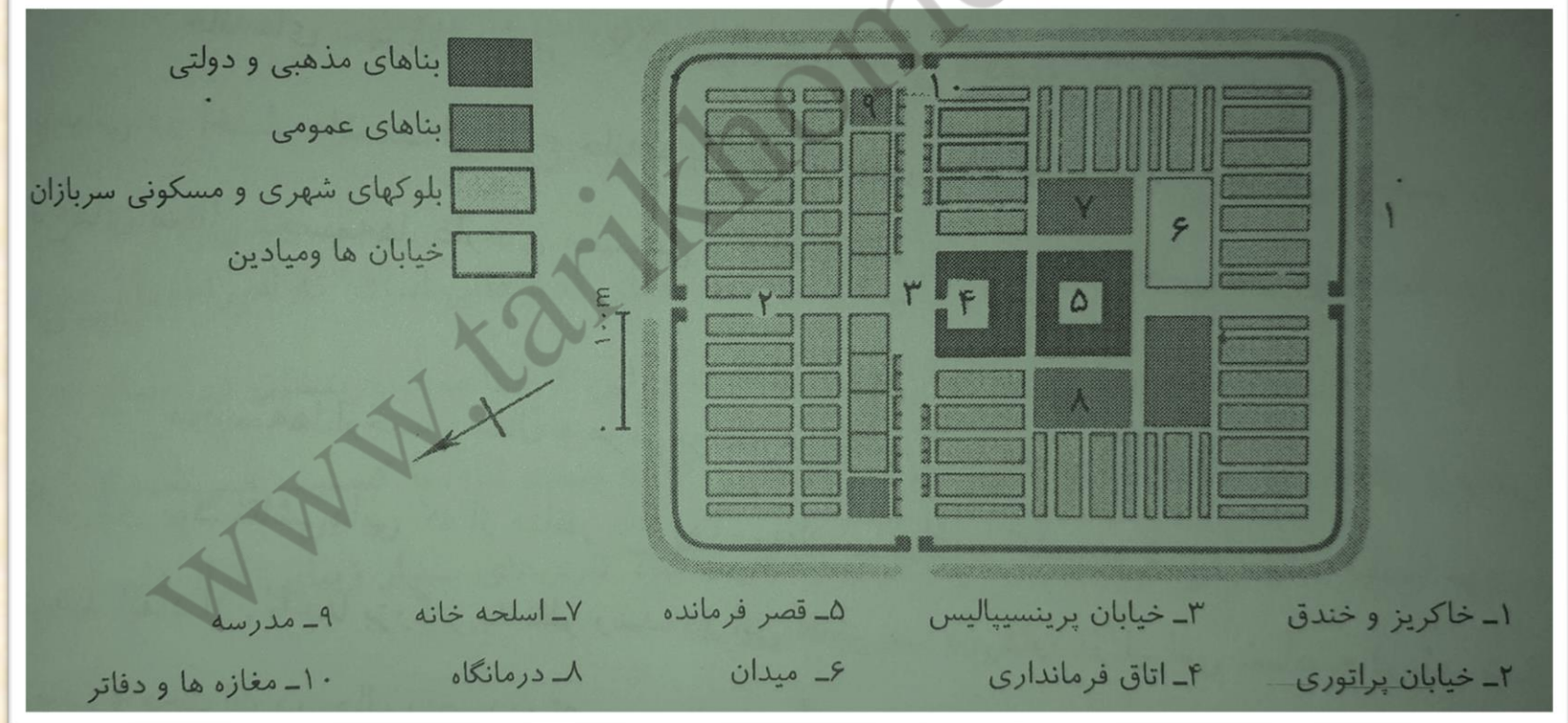
مرکز اجتماعی - تشریفاتی شهر یا «فوروم» در نزدیک محل تقاطع این دو خیابان بود. بناهای مهم شهری را در اطراف میدانگاه فوروم می‌ساختند.

شهرسازی روم - برخی نمونه‌ها

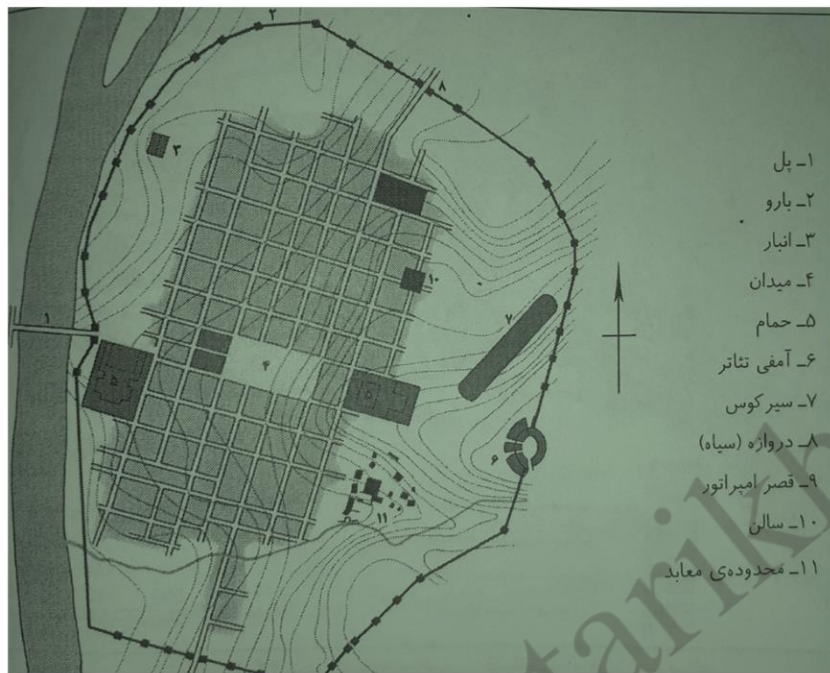
بالا: نقشه شهر «ورونا» / نقشه شهرهای از پیش طراحی شده را روی لوحی سنگی حجاری کرده با نام مؤسس و تاریخ احداث در کنار دروازه شهر قرار می‌دادند.
در شهر تورینو نیز این سنگ نوشته باقی است.

پایین: نقشه یک کاستروم رومی با قصر فرماندار در وسط و سایر عناصر مهم شهری آن.

شهر نظامی - پادگانی رومی: کاستروم نویس

شهرسازگ رومی: برخی شهرهاگ رومی در مناطق مفتوحه

تَریِر: نقشه شهر در دوره امپراتوری با طرح شطرنجی «فوروم» شهر در مرکز آن مشخص است.

تیمگاد: یک کاستروم رومی با طرح هیپودامیک خیابان شمالی جنوبی (کاردو) در نقشه مشخص است.

در تمام اروپا آثاری از شهرهای دوران امپراتوری روم وجود دارند.

شهرسازی روم - برخی شهرهای روم

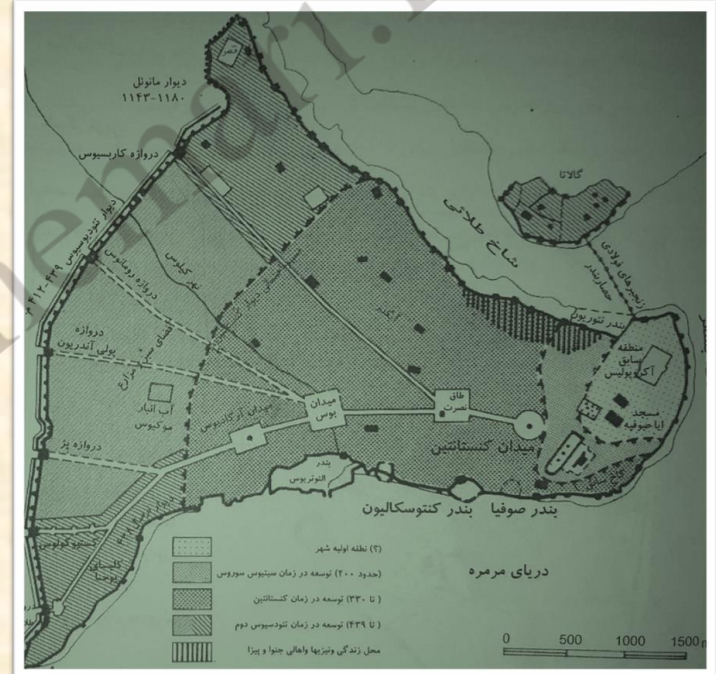
بازسازی تصویری شهر پمپئی

پمپی در خاک ایتالیا، اما در اصل یک کولونی یونانی بوده که به تسخیر رومیان درمی آید و سپس با الگوی رومی تکمیل می شود و دارای شبکه آب و فاضلاب به شیوه شهرهای رومی می شود. این شهر در قرن اول میلادی زیر خاکسترو مواد مذاب آشفشان «وزو» مدفون و در دوران معاصر آوار برداری می شود.

نقشه شهر پمپئی: لکه مشکی در پایین نقشه، بافت قدیم و در بالای نقشه آمفی تئاتر و ورزشگاه دوران رومی دیده می شوند.

شهرسازگ روم - برخی شهرهاگ روم

شهرهایی خارج از نظم کاسترومها

نقشه شهر کلن در آلمان

بخش مرکزی، رومی بوده و رشد پیرامونی آن شهر قرون وسطایی است.

داخل محدوده سرخ، هسته کهن شهر و حصار دوم و سوم نشاندهنده مراحل رشد شهر هستند.

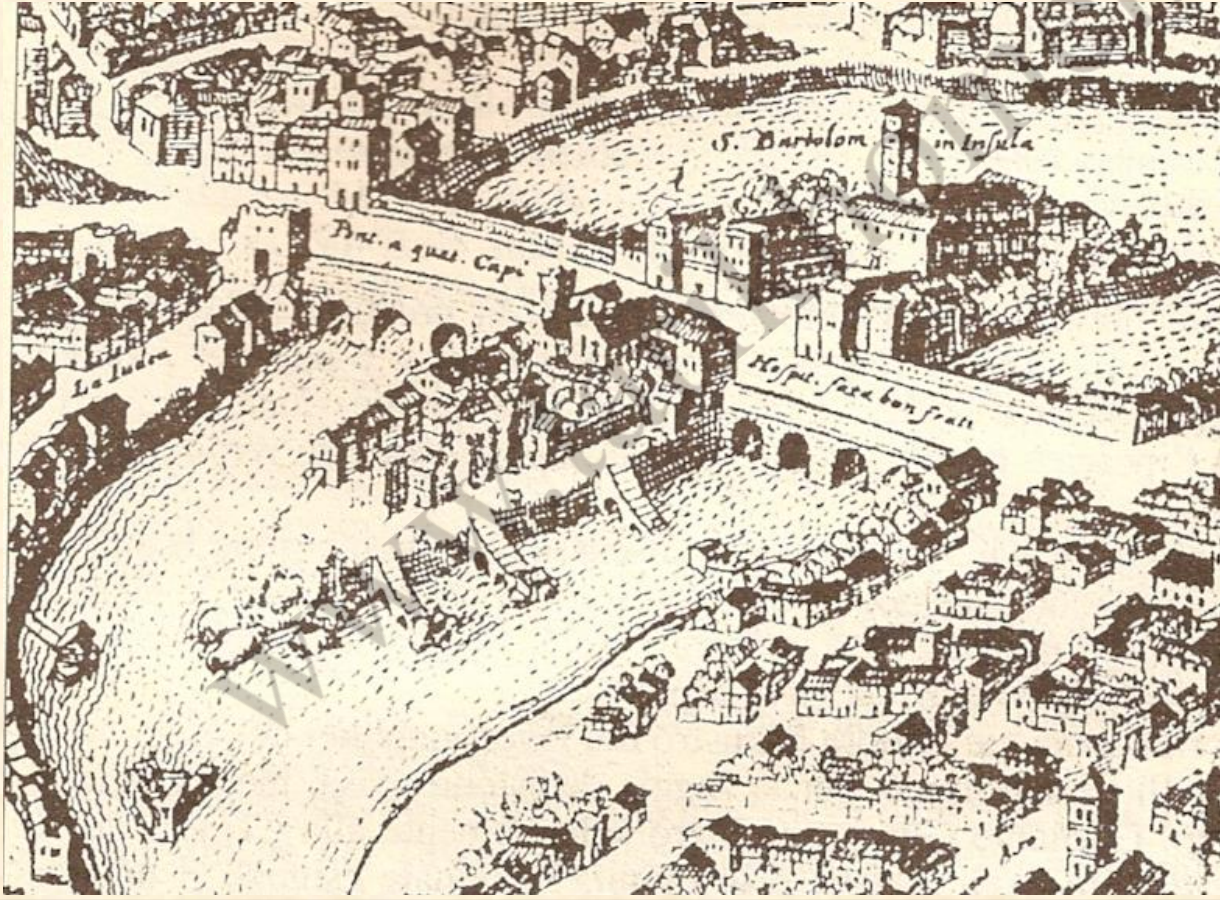
نقشه کنستانتینوپولیس یا قسطنطنیه در قرن ۴ میلادی مرکز امپراتوری روم شرقی و شهری در محل بیزانتیوم یونانی نشین در کنار بسفر است. به عنوان یک شهر سلطنتی طراحی و ساخته می شود و به علت پستی و بلندی های سایت، طرح شطرنجی ندارد.

حوزه مدیترانه یا دنیاگ یونانی - رومی Greco - Roman World

(با بسط کولونی‌های یونانی به دور مدیترانه آغاز وبا کشورگشایی رومی‌ها تا عمق اروپا ادامه پیدا می‌کند)

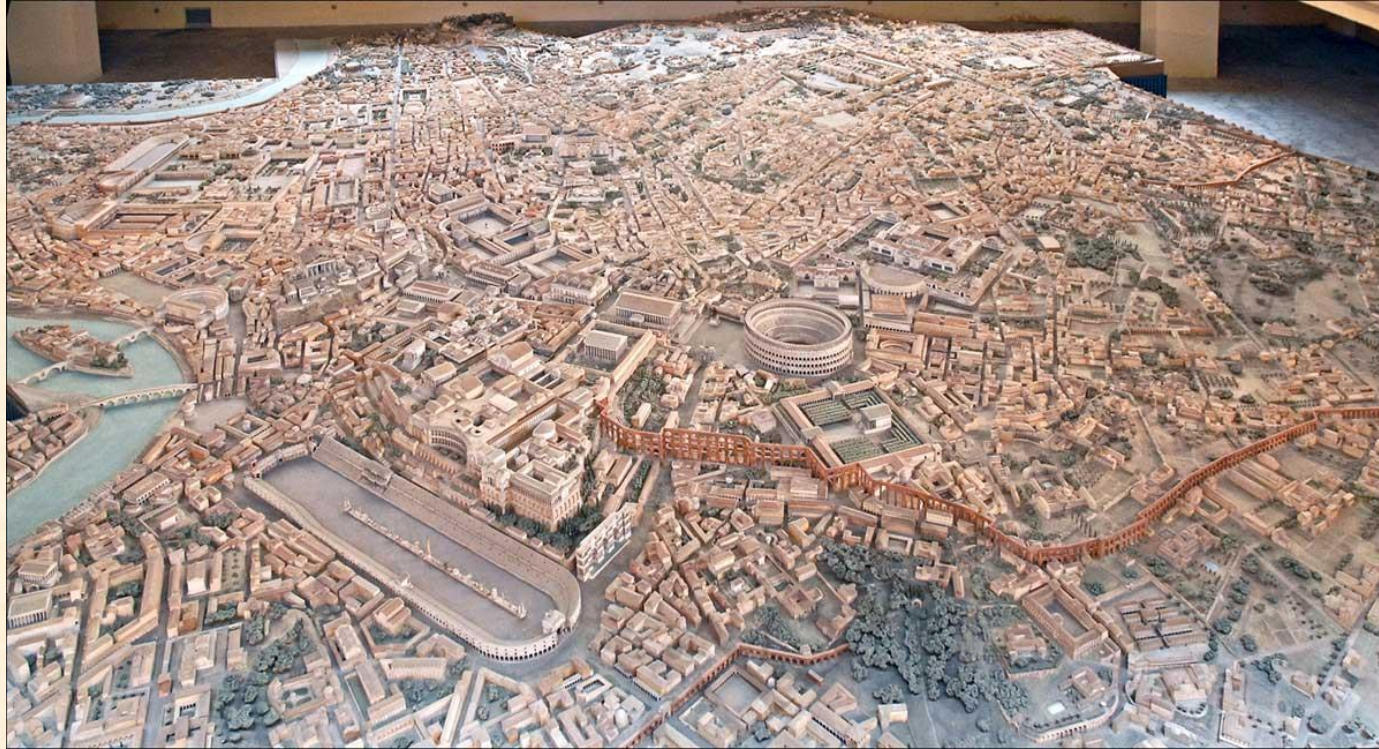
بخش نارنجی امپراتوری روم شرقی با مرکزیت کنستانتینوپولیس و بخش قرمز امپراتوری روم غربی با مرکزیت رُم است. قوم لاتین از منطقه لاتیم با مرکزیت رم پیشروی کرده و در شمال (بیضی سبز) قلمرو اتروسک‌ها و در جنوب (کولونی‌های یونانی) را تسخیر و در ساحل مدیترانه با عمق بیشتری از یونانیان پیشروی و اروپای مرکزی و غربی را وارد دوران تمدن کردند.

تصاویری از شهر رم قرون
وسطایی و
جزیره تیر
با پل دوره روم باستان که
دو بخش شهر را به جزیره
متصل می کرده است.

در عکس بالا، بخشی از
بناهای انتهای جزیره به
طرف جلو تصویر تخریب و
پاکسازی شده اند.

ماکت شهر روم در دوره باستان

کلوسئوم و هیپودرم
شهر و جزیره داخل رود
تیبیر به همراه یک پل
آب بر عظیم در داخل
شهر که از سمت راست
تصویر تا مرکز شهر و
محل فوروم ادامه دارد
دیده می شوند.

این شهر عظیم در اواخر
قرن پنجم میلادی در برابر
حملات مکرر بربرهای
شمالی سقوط کرد و
امپراتوری روم غربی
منقرض شد، در حالی که
امپراتوری روم شرقی با
مرکزیت بیزانس تا سده
پانزده میلادی پابرجا بود.

برخی ضوابط شهرسازی رومی

۱- قوانین مبتنی بر وجود مالکیت بر زمین. / ۲- تدوین تعدادی مقررات از طرف دولت و سنا:

الف- خالی گذاشتن ۸۰ سانتی متر از عرض و طول زمین توسط مالک برای عبور پیاده

ب- عرض ۶۶ سانتی متر برای پیاده رو

ج- عرض ۱۳۵ سانتی متر برای راه مال رو

د- عرض ۲۷۰ سانتی متر برای راه سواره رو

۳- قوانینی جهت رعایت بهداشت و نظافت خیابان توسط همسایگان و ضوابطی برای اجاره، احداث یا تخریب خیابان

۴- قانون لکس جولیا مونیسیپال (قوانین شهری جولیا) در ۴۵ ق.م برای مرمت، نگهداری شبکه ارتباطی شهر و خانه

جمع‌بندی شهر و شهرنشینی در تمدن روم

- ۱- آگورا، میدانی در یک فرهنگ مبتنی بر ستایش خرد و گفتگو است در حالی که فوروم، میدانی در یک فرهنگ مبتنی بر ستایش شجاعت، تهور و جنگجویی است.
- ۲- «پولیس» یونانی، دولت‌شهری مستقل و «اورب» رومی، شهری وابسته به حکومت مرکزی (امپراطوری روم) است.
- ۳- ساخت کاستروم‌ها، آکواداکت‌ها، آمفی‌تئاترها، اینسولاها (خانه‌های آپارتمانی)، طاق نصرت‌ها و انواع زیرساخت‌ها و تاسیسات شهری برخی از مهم‌ترین دستاوردهای رومی‌ها در شهرسازی بوده‌اند.
- ۴- تدوین قوانین شهری از سده اول پیش از میلاد، در روم باستان، نمودی از تمدنی پیشرفته با شهرنشینی پیچیده‌تر از تمدن‌های کهن است.
- ۵- تأکید به انواع فضاهای عمومی شهری (عرصه‌های عمومی شهری) به تبعیت از شهرهای یونانی وجه مشخصه تمدن «یونانی - رومی» (Greco - Roman) است. پدیده‌ای که در شهرهای شرقی به این صورت وجود نداشت.

www.tarikhomemari.ir

پایان بخش:

شهر و شهرنشینی روم باستان